অধ্যায় ৪ ঃ স্বজনতা ব্যৱস্থা

অধ্যায় গাঁথনি

৪.১ উদ্দেশ্য

৪.২ পৰিচয়

৪.৩ স্বজনতা ঃ অর্থ আৰু সংজ্ঞা

৪.৩.১ স্বজনতাৰ প্রকাৰ আৰু মাত্রা

৪.৩.২ স্বজনতাৰ ৰীতি আৰু প্রতিষিদ্ধ কার্য

৪.৩.৩ ভাৰতৰ বিভিন্ন ভৌগলিক মণ্ডলত স্বজনতাৰ গাঁথনি আৰু বিন্যাস

৪.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৪.৫ অধিক জানিবলৈ

৪.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

৪.৭ আৰ্হি প্রশ্ন

৪.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- স্বজনতাৰ ধাৰণাটো ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব।
- স্বজনতাৰ প্রকাৰ আৰু মাত্রা আলোচনা কৰিব পাৰিব।
- স্বজনতাৰ ৰীতি আৰু এইবোৰৰ প্রয়োগৰ লগতে স্বজনতাৰ সৈতে জড়িত প্রষিদ্ধি কার্যবোৰ বর্ণনা কৰিব পাৰিব।
- ভাৰতৰ বিভিন্ন ভৌগলিক মণ্ডলত স্বজনতাৰ গাঁথনি আৰু বিন্যাস কেনেধৰণৰ সেয়া ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব।

৪.২ পৰিচয়

ব্যক্তিয়ে সমাজত অকলশৰীয়াকৈ বাস কৰিব নোৱাৰে। জন্মৰ পৰা মৃত্যুলৈকে প্রতিগৰাকী ব্যক্তিয়েই বিভিন্ন লোকৰ দ্বাৰা পৰিৱেষ্টিত হৈ থাকে। ইয়াৰে কিছুমান ব্যক্তিৰ পৰিয়ালৰ সদস্য কিছুমান বন্ধু-বান্ধৱ, কিছুমান চুবুৰীয়া আৰু আন কিছুমান সম্পূর্ণ অচিনাকী। এগৰাকী ব্যক্তি জন্মসূত্রে নাইবা বিবাহসূত্রে আন ব্যক্তিৰ সৈতে সাঙোৰ খাই থাকে। জন্মসূত্রে নাইবা বিবাহসূত্রে সৃষ্টি হোৱা সম্পর্কবোৰ নিকট অথবা দূৰ— এই দুইধৰণৰ হ'ব পাৰে। এইদৰে জন্মসূত্রে নাইবা বিবাহসূত্রে সৃষ্টি হোৱা সম্বন্ধবোৰ গঢ়া মানৱ সমূহবোৰেই 'স্বজনতা' (Kinship)ৰ সৃষ্টি কৰে। Dictionary of Anthropologyৰ মতে স্বজন ব্যৱস্থাই সেই সকলোবোৰ সামাজিকভাৱে স্বীকৃত সম্পর্ককক

সামৰি লয় যিবোৰ সম্পৰ্কৰ ভেটি হ'ল ধৰি লোৱা (supposed) আৰু প্ৰকৃত বংশগত সম্পৰ্ক। এই সম্পৰ্কবোৰ সামাজিক আন্তঃক্ৰিয়াৰ ফল আৰু এইবোৰক সমাজে স্বীকৃতি প্ৰদান কৰে।

স্বজনতা ব্যৱস্থা হ'ল মৌলিক সামাজিক অনুষ্ঠানৰ এক প্ৰতিনিধি। স্বজনতাৰ প্ৰকৃতি সাৰ্বজনীন। ই এখন সমাজত ব্যক্তিৰ সামাজিকীকৰণ ঘটোৱা প্ৰক্ৰিয়াটোৰ লগতে দলীয় ভ্ৰাতৃত্ববোধ বৰ্তাই ৰখা কাৰ্যত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। ব্যৱস্থাটোৰ সাৰ্বজনীন প্ৰকৃতিয়ে সামাজিক জীৱনত ইয়াৰ প্ৰকাৰাত্মক গুৰুত্বৰ কথা বুজায়। সেয়েহে এটা সাংস্কৃতিক সমূহৰ সামাজিক জীৱন অধ্যয়ন কৰাৰ সময়ত সমূহটোৰে স্বজনতা ব্যৱস্থাৰ দিশটো ভালদৰে বুজি লোৱাটো আৱশ্যক। ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়টিত আমি ভাৰতবৰ্ষৰ পৰিয়াল আৰু বিবাহ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিলো। এই অধ্যায়ত আমি স্বজনতা ব্যৱস্থাৰ ধাৰণাটো খৰছি মাৰি বুজাৰ চেষ্টা কৰাৰ লগতে ইয়াৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিম। স্বজনতা ব্যৱস্থাৰ মাত্ৰা, ব্যৱস্থাটোৰ সৈতে জড়িত বিভিন্ন ৰীতি আৰু ভাৰতৰ বিভিন্ন অঞ্চলৰ স্বজনতা গাঁথনি বিন্যাস হ'ল অধ্যায়টোত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা আন কেইটামান আলোচ্য বিষয়।

৪.৩ স্বজনতা ঃ অৰ্থ আৰু সংজ্ঞা

স্বজনতা হ'ল সমাজৰ এটা প্ৰধান সাংগঠনিক নীতি। প্ৰতিখন সমাজতে থকা মৌলিক সামাজিক অনুষ্ঠানবোৰৰ মাজৰ এটা হ'ল স্বজনতা। এই সংস্থাটোৰে ব্যক্তি আৰু সমূহৰ মাজত সম্পৰ্ক স্থাপন কৰে। সকলো সমাজৰে প্ৰতিগৰাকী সদস্যই বিভিন্ন ধৰণৰ বান্ধোনেৰে সমাজৰ অন্য সদস্যৰ সৈতে বান্ধ খাই থাকে। বৈবাহিক আৰু প্ৰজননসূত্ৰে স্থাপিত হোৱা বান্ধোনবোৰক সবাতোকৈ মৌলিক বান্ধোন বুলি কোৱা হয়। স্বজনতাই এনে বান্ধোন তথা এনে বান্ধোনৰ দ্বাৰা সৃষ্টি অন্য বান্ধোনবোৰৰ কথা বুজায়। অৰ্থাৎ, স্বজনতাৰ সংস্থাটোৰে এনে সম্পৰ্ক সমষ্টি আৰু সম্পৰ্কসৃষ্টি আত্মীয়ৰ সমূহ এটাৰ কথা বুজায় যিটো সমষ্টি নাইবা সমূহৰ ভিত্তি হ'ল তেজৰ সম্পৰ্ক (সমোদ্ভৱ/consanguineal) অথবা বিবাহ (মিতিৰালি/affinal)।

স্বজনতাৰ ভালেমান সংজ্ঞা আছে। তলত ইয়াৰে দুটা সংজ্ঞা তুলি দিয়া হ'ল।

- **ৰবিন ফক্স ঃ** 'স্বজনতা হ'ল প্ৰকৃত (real), অস্তিত্ব অনুমিত (putative) নাইবা যথাৰ্থভাৱে সমোদ্ভৱ (factitive consanguinity) প্ৰক্ৰিয়াৰ দ্বাৰা সম্বন্ধ গঢ় লোৱা 'আত্মীয়' (kin)ৰ মাজৰ সম্পৰ্ক।

- **এ আৰ ৰেডক্লিফ ব্ৰাউন ঃ** 'স্বজনতা হ'ল দুগৰাকী ব্যক্তিৰ মাজত আৰু সমূহ এটাৰ সদস্যৰ মাজত সৃষ্টি হোৱা গতিশীল সম্পৰ্কৰ এক ব্যৱস্থা; ইয়াৰে যিকোনো এটা সম্পৰ্কেৰে বান্ধ খাই থকা যিকোনো দুগৰাকী ব্যক্তিৰ আচৰণক প্ৰচলিত সামাজিক ৰীতি-নীতিয়ে কিবা নহয় কিবা প্ৰকাৰে, বহুখিনি অথবা কম পৰিমাণে হ'লেও নিয়ন্ত্ৰণ কৰে।'

৪.৩.১ স্বজনতাৰ প্ৰকাৰ আৰু মাত্ৰ

যিকোনো সমাজতে স্বজন/আত্মীয় সম্পৰ্কবোৰৰ ভেটি হ'ল জন্মগত (তেজৰ সম্পৰ্ক) নাইবা বিবাহ। মানৱ জীৱনৰ এই দুটা দিশ হ'ল সমাজত থকা স্বজনতাৰ দুটা প্ৰধান প্ৰকাৰ।

➢ **সমোদ্ভৱজনিত স্বজনতা (Consanguineal Kinship)**

এনে স্বজনতাই তেজৰ সম্পৰ্কৰ জৰিয়তে গঢ় লোৱা সম্বন্ধবোৰৰ কথা বুজায়। পিতৃ-মাতৃ আৰু সন্তানৰ সম্বন্ধ, ভাই-ভনীৰ মাজৰ সম্বন্ধ হ'ল সবাতোকৈ মৌলিক আৰু বিশ্বজনীন স্বজন সম্পৰ্ক। এইখিনিতে এটা কথা মনত ৰাখি থোৱা ভাল হ'ব যে তেজৰ সম্পৰ্ক আচল হ'ব পাৰে নাইবা ধৰি লোৱা হ'ব পাৰে। বহুপতি গ্ৰহণৰ প্ৰথা প্ৰচলিত জনজাতি সম্প্ৰদায় (polyandrous tribe)বোৰত সন্তানৰ প্ৰকৃত পিতৃৰ পৰিচয় অজ্ঞাত হৈ ৰৈ যায়। এটি তোলনীয়া (adopted) শিশুক পিতৃয়ে নিজৰ জৈৱিকভাৱে জন্মা সন্তানৰ দৰে চোৱাচিতা কৰে। সেয়েহে তেজৰ সম্পৰ্ক কেৱল জৈৱিক ভিত্তিতে নিৰ্ধাৰিত নহয়, সামাজিক স্বীকৃতিয়েও তেজৰ সম্পৰ্ক স্থাপন কৰিব পাৰে।

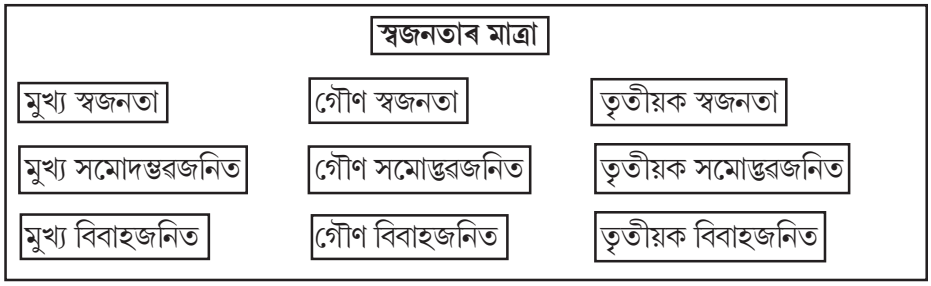
➢ **বিবাহ সূত্ৰে সৃষ্ট স্বজনতা (Affinal Kinship)**

বৈবাহিক বান্ধোনৰ জৰিয়তে এনে স্বজনতাৰ সৃষ্টি হয়। এনে স্বজনতাৰ সবাতোকৈ মৌলিক ৰূপটো হ'ল পতি-পত্নীৰ মাজৰ সম্বন্ধ। যেতিয়া এগৰাকী মহিলা আৰু এজন পুৰুষ বিবাহৰ বান্ধোনেৰে বান্ধ খায়, তেতিয়া তেওঁলোক দুজনৰ মাজতেই কেৱল এটা সম্বন্ধৰ সৃষ্টি নহয়, দুয়োটা পৰিয়ালৰ আন বহুতো সদস্যৰ সৈতেও বিভিন্ন সম্বন্ধ গঢ় লৈ উঠে। ইয়াৰ উপৰি কেৱল বিবাহ সূত্ৰে বান্ধ খোৱা মহিলা-পুৰুষ দুগৰাকীয়েই দুটা পৰিয়ালৰ সৈতে সম্বন্ধ স্থাপন নকৰে, মহিলাগৰাকীৰ পৰিয়াল আৰু পুৰুষজনৰ পৰিয়ালৰ মাজতো সম্বন্ধৰ সৃষ্টি হয়। বিবাহৰ পাচত পুৰুষ এজন কেৱল এগৰাকী মহিলাৰ পতিয়েই নহয়, তেওঁ কাৰোবাৰ ভিনিহি, জোঁৱাই আদিও হৈ পৰে। একেদৰে, মহিলা এগৰাকী বিবাহৰ পাচত কাৰোবাৰ পত্নী হোৱাৰ লগতে কাৰোবাৰ বৌয়েক, বোৱাৰীয়েক হৈ পৰে। এনেকৈয়ে বিবাহে সৃষ্টি কৰা সম্বন্ধবোৰক বিবাহ সূত্ৰে সৃষ্ট স্বজনতা বোলা হয়।

➢ **স্বজনতাৰ মাত্ৰা**

দুগৰাকী ব্যক্তিৰ মাজৰ যিকোনো সম্বন্ধৰে আধাৰ হ'ল সম্বন্ধৰ মাজৰ ঘনিষ্ঠতা অথবা দূৰত্বৰ মাত্ৰা। সম্বন্ধৰ এই ঘনিষ্ঠতা আৰু দূৰত্ব ব্যক্তি দুগৰাকী কেনেধৰণে পৰস্পৰৰ সৈতে সম্পৰ্কিত তাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল।

স্বজনতাৰ তিনিটা প্ৰধান মাত্ৰা আছে। তলত চিত্ৰৰ সহায়ত (চিত্ৰ-১) মাত্ৰাকেইটা ব্যাক্যা কৰা হ'ল ঃ

চিত্ৰ-১

❍ মুখ্য স্বজনতা (Primary Kinship)

মুখ্য স্বজনতাই পোনপটীয়া সম্বন্ধবোৰৰ কথা বুজায়। পৰস্পৰৰ সৈতে পোনপটীয়া সম্বন্ধ থকা লোকক মুখ্য স্বজন/আত্মীয় বুলি কোৱা হয়। মুখ্য স্বজন/আত্মীয় মূলতঃ আঠ প্ৰকাৰৰ— পত্নী-পিতৃ-ল'ৰা সন্তান, পিত-কন্যা সন্তান-মাতৃ-ল'ৰা সন্তান-পত্নী; পিতৃ-ল'ৰা সন্তান, পিতৃ-কন্যা সন্তান, মাত-ল'ৰা সন্তান, মাতৃ-কন্যা সন্তান; ভাই-ভনী; সৰু ভাই/ভনী-ডাঙৰ ভাই/ভনী।

মুখ্য স্বজনতাক আকৌ দুটা ভাগত ভগোৱা হয়

১. মুখ্য সমোদ্ভৱজনিত স্বজনতা (Primary Consanguineal Kinship)

মুখ্য সমোদ্ভৱজনিত স্বজন/আত্মীয় বুলিলে সেইসকল স্বজন/আত্মীয়ৰ কথা বুজোৱা হয় যিসকলৰ মাজত পোনপটীয়া জন্মগত সম্বন্ধ থাকে। পিতৃ-মাতৃ আৰু সন্তানৰ সম্বন্ধ তথা ভাই-ভনীৰ মাজৰ সম্বন্ধ হ'ল মুখ্য স্বজনতাৰ ৰূপ। এই ৰূপকেইটাকে সমগ্ৰ বিশ্বৰ প্ৰতিখন সমাজতে মুখ্য সমোদ্ভৱজনিত স্বজনতা হিচাপে দেখিবলৈ পোৱা যায়।

২. মুখ্য বিবাহিজনিত স্বজনতা (Primary Affinal Kinship)

বিবাহৰ ফলস্বৰূপে গঢ় লোৱা পোনপটীয়া সম্বন্ধকে বিবাহজনিত স্বজনতা বোলে। মুখ্য বিবাহজনিত স্বজনতাৰ একমাত্ৰ উদাহৰণটো হ'ল পতি-পত্নীৰ মাজৰ সম্বন্ধ।

❍ গৌণ স্বজনতা (Secondary Kinship)

মুখ্য স্বজন/আত্মীয়ৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয়ক গৌণ স্বজনতাৰে বুজোৱা হয়। অন্য অৰ্থ, মুখ্য স্বজন/আত্মীয় (মুখ্য স্বজন/আত্মীয়ৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয়)ৰ সৈতে পোনপটীয়া সম্বন্ধ থকা সকলো ব্যক্তি আন এগৰাকী ব্যক্তিৰ গৌণ স্বজন/আত্মীয় হ'ব পাৰে। গৌণ স্বজনতা ৩৩ প্ৰকাৰৰ।

গৌণ স্বজনতাক আকৌ দুটা উপ-ভাগত ভগোৱা হয়—

১. গৌণ সমোদ্ভৱজনিত স্বজনতা (Secondary Consanguineal Kinship)

মুখ্য সমোদ্ভৱজনিত স্বজন/আত্মীয়ৰ মুখ্য সমোদ্ভৱজনিত স্বজন/আত্মীয়ক এনে স্বজনতাত সামৰি লোৱা হয়। গৌণ সমোদ্ভৱজনিত স্বজনতাৰ সবাতোকৈ মৌলিক উদাহৰণটো হ'ল ককাক-আইতাক আৰু নাতি-নাতিনীৰ মাজৰ সম্বন্ধ। ধৰা হ'ল, ইনো নামৰ ল'ৰাজনৰ তাৰ মাক-দেউতাকৰ সৈতে পোনপটীয়া সমোদ্ভৱজনিত স্বজনতা আছে। ইনোৰ বাবে মাক-দেউতাক হ'ল তাৰ মুখ্য সমোদ্ভৱজনিত স্বজন/আত্মীয়। কিন্তু ইনোৰ মাক-দেউতাকৰ বাবে তেওঁলোকৰ নিজৰ মাক-দেউতাকসকল হ'ল মুখ্য সমোদ্ভৱজনিত স্বজন/আত্মীয়। সেয়েহে ইনোৰ বাবে তাৰ ককাক-আইতাক হ'ল মুখ্য সমোদ্ভৱজনিত স্বজন/আত্মীয় (মাক-দেউতাক)ৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয়। এতেকে ইনোৰ বাবে তাৰ ককাক-আইতাক হ'ল গৌণ সমোদ্ভৱজনিত স্বজন/আত্মীয়।

২. গৌণ বিবাহজনিত স্বজনতা (Secondary Affinal Kinship)

কোনো ব্যক্তিৰ মুখ্য বিবাহজনিত স্বজন/আত্মীয়ৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয়ক ব্যক্তিগৰাকীৰ গৌণ বিবাহজনিত স্বজন/আত্মীয় বোলা হয়। এনে স্বজনতাই এগৰাকী ব্যক্তি আৰু তেওঁৰ আটাইবোৰ খুলশালী/দৱৰ/ননদ আৰু শাহু-শহুৰৰ সৈতে গঢ় লোৱা সম্বন্ধবোৰক সামৰি লয়। এগৰাকী ব্যক্তিৰ বাবে তেওঁৰ পতি/পত্নী হ'ল মুখ্য বিবাহজনিত স্বজন/আত্মীয়। এজন পতি অথবা এগৰাকী পত্নীৰ

বাবে আকৌ তেওঁৰ নিজৰ পিতৃ-মাতৃ তথা ভাই-ভনী হ'ল মুখ্য স্বজন/আত্মীয়। সেয়েহে, বিবাহ সূত্রে বান্ধ খোৱা পতি অথবা পত্নীৰ বাবে পতি অথবা পত্নীৰ মাক-দেউতাক আৰু ভাই-ভনীবোৰ হৈ পৰিব গৌণ বিবাহজনিত স্বজন/আত্মীয়। একেদৰে, কোনো এগৰাকী ব্যক্তিৰ ভাই/ভনীৰ পত্নী/পতি অথবা ভাই-ভনীৰ শাহু-শহুৰ ব্যক্তিগৰাকীৰ গৌণ বিবাহজনিত স্বজন/আত্মীয় হ'ব।

❍ তৃতীয়ক স্বজনতা (Tertiary Kinship)

মুখ্য স্বজন/আত্মীয়ৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয়ৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয় নাইবা গৌণ স্বজন/আত্মীয়ৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয়ৰ গৌণ স্বজন/আত্মীয়ক তৃতীয়ক স্বজনতাৰে সামৰি লোৱা হয়। তৃতীয়ক স্বজনতা শিতানত আনুমানিকভাৱে ১৫১ প্রকাৰৰ স্বজনতাৰ অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে।

স্বজনতাৰ আন দুটা মাত্রাৰ দৰে তৃতীয়ক স্বজনতাকো দুটা উপ-ভাগত ভগোৱা হৈছে।

১. তৃতীয়ক সমোদ্ভৱজনিত স্বজনতা (Tertiary Consanguineal Kinship)

এগৰাকী ব্যক্তিৰ মুখ্য সমোদ্ভৱজনিত স্বজন/আত্মীয় (মাক-দেউতাক), মাক-দেউতাকৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয় (মাক-দেউতাকৰ মাক-দেউতাক) আৰু মাক-দেউতাকৰ মাক-দেউতাকৰ মাক-দেউতাকৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয়ক তৃতীয়ক সমোদ্ভৱজনিত স্বজনতাৰ ভাগত সামৰি লোৱা হয়। অর্থাৎ, আজো নাতি-নাতিনী আৰু আজো ককাক-আইতাকৰ মাজৰ সম্পর্ক, আজো পেহী/মাহী আৰু আজো খুৰা/মামাৰ মাজৰ সম্পর্ক তথা আজো ভতিজা-ভাগিন/ভতিজী-ভাগিনীৰ মাজৰ সম্পর্ক আদি এনে স্বজনতাৰ অংশ।

এটা উদাহৰণলৈ মন কৰক। ইনোৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয় হ'ল তাৰ মাক-দেউতাক। মাক-দেউতাকৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয় হ'ল ইনোৰ ককাক-আইতাক। ইনোৰ ককাক-আইতাকৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয় হ'ল তাৰ আজো ককাক-আইতাক (অর্থাৎ, তেওঁলোক ইনোৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয়ৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয়ৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয়)। অর্থাৎ, তৃতীয়ক স্বজন/আত্মীয় হ'ল মুখ্য স্বজন/আত্মীয়ৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয়ৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয়ৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয়)

এই সম্বন্ধটো আন এক ধৰণেও চাব পাৰি। ইনোৰ তৃতীয়ক স্বজন/আত্মীয় হ'ল তাৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয়ৰ (মাক-দেউতাকৰ) গৌণ স্বজন/আত্মীয় (দেউতাকৰ ককাক-আইতাক)। ই প্রমাণ কৰে যে তৃতীয়ক স্বজন/আত্মীয় হ'ল মুখ্য স্বজন/আত্মীয়ৰ গৌণ স্বজন/আত্মীয়। একেটা সম্পর্ককে আন এটা দিশেৰে চোৱা যাওক। ইনোৰ তৃতীয়ক স্বজন/আত্মীয় হ'ল তাৰ গৌণ সমোদ্ভৱজনিত স্বজন/আত্মীয় (তাৰ ককাক-আইতাক)ৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয় (ককাকৰ পিতৃ-মাতৃ)। ইয়াৰ দ্বাৰা দেখুৱাব পাৰি যে তৃতীয়ক স্বজন/আত্মীয় গৌণ স্বজন/আত্মীয়ৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয় হ'ব পাৰে।

২. তৃতীয়ক বিবাহজনিত স্বজনতা (Tertiary Affinal Kinship)

মুখ্য বিবাহজনিত স্বজন/আত্মীয়ৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয়ৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয়ক নাইবা গৌণ বিবাহজনিত স্বজন/আত্মীয়ৰ মুখ্য স্বজন/আত্মীয়ক নাইবা মুখ্য বিবাহজনিত স্বজন/আত্মীয়ৰ গৌণ স্বজন/আত্মীয়ক তৃতীয়ক বিবাহজনিত স্বজনতাৰ ভাগত সামৰি লোৱা হয়। এনে সম্বন্ধৰ উদাহৰণ বহুত। ইয়াৰে দুটামান উদাহৰণ হ'ল— পতি অথবা পত্নীৰ ককাক-আইতাক নাইবা ককাৰ ভাতৃ-

ভগ্নী/আইতাকৰ ভ্ৰাতৃ-ভগ্নী নাইবা দেৱৰ/ননদ/খুলশালীৰ পত্নী অথবা পতি নাইবা তেওঁলোকৰ ল'ৰা-ছোৱালী ইত্যাদি।

৪.৩.২ স্বজনতাৰ ৰীতি আৰু প্ৰতিষিদ্ধ কাৰ্য

সমগ্ৰ স্বজনতা ব্যৱস্থাটোৰ বিষয়ে ভালদৰে বুজিবলৈ স্বজনতাৰ প্ৰচলিত পৰম্পৰা অথবা স্বজনতাৰ ৰীতিবোৰৰ বিষয়ে জনাটো গুৰুত্বপূৰ্ণ। স্বজনতা ব্যৱস্থাৰ অধ্যয়ন বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ স্বজন/আত্মীয়ৰ বৰ্ণনা আৰু আত্মীয়ৰ শ্ৰেণীবিভাজনৰ আধাৰ ব্যাখ্যা কৰাতেই শেষ নহয়। বিভিন্ন স্বজন/আত্মীয়ৰ আচৰণৰ বিন্যাস অধ্যয়ন কৰাটোও ইয়াৰ এক অবিচ্ছেদ্য অংশ। প্ৰতিটো সম্বন্ধই এক বিশেষ ধৰণৰ আচৰণক কেন্দ্ৰ কৰি চলে। এজন পুত্ৰই পিতৃৰ প্ৰতি সদায় সন্মানপূৰ্বক আচৰণ প্ৰদৰ্শন কৰে, পতিয়ে পত্নীক সদায় মৰমভৰা আচৰণ প্ৰদৰ্শন কৰে, ভ্ৰাতৃয়ে ভগ্নীৰ সদায় চেনেহভৰা আচৰণ প্ৰদৰ্শন কৰে ইত্যাদি। সমাজত এনে কিছুমান প্ৰচলিত প্ৰথা আছে যিবোৰে বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ স্বজন/আত্মীয়ৰ আচৰণ নিয়ন্ত্ৰণ কৰে। এইবোৰক স্বজনতাৰ ৰীতি বোলা হয়। কিছুমান ৰীতি-নীতি 'নিকট আত্মীয়ৰ মাজৰ যৌন সম্পৰ্ক প্ৰতিষিদ্ধকৰণ' (incest taboos)ৰ সৈতে জড়িত। ইংৰাজী 'incest' শব্দটোৰ অৰ্থ হ'ল 'নিকট আত্মীয়ৰ মাজৰ নিষিদ্ধ যৌন সম্পৰ্ক।' অৰ্থাৎ, সমাজে ভাই-ভনী, মাতৃ-পুত্ৰ, পিতৃ-কন্যা আদি সম্বন্ধেৰে বান্ধ খাই থকা ব্যক্তিৰ মাজত যৌন সম্পৰ্ক নিষিদ্ধ কৰিছে। ইংৰাজী 'incest taboo' শব্দটোৰ অৰ্থ হ'ল ধৰ্মীয় আৰু নৈতিক ভিত্তিত যৌন সম্পৰ্ক নিষিদ্ধ কৰা কাৰ্য। এনে প্ৰতিষিদ্ধ কাৰ্যই পৰিয়ালৰ নিকট আত্মীয়ৰ সৈতে যৌন সম্পৰ্ক তথা বৈবাহিক সম্পৰ্ক স্থাপন নিষেধ কৰে।

তলত আন কেইটামান স্বজনতাৰ ৰীতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ল ঃ

- **বৰ্জন (Avoidance)**

প্ৰতিখন সমাজেই কোনোবা নহয় কোনোবা এটা ৰূপত বৰ্জন ৰীতি মানি চলে। ইয়াৰ অৰ্থ হ'ল দুগৰাকী স্বজন/আত্মীয়ই পৰস্পৰে পৰস্পৰক এৰাই চলিব লাগে। ইজনে সিজনৰ পৰা আঁতৰত থাকিব লাগে। এনেদৰে আঁতৰি থকাটোৱে যৌন সম্পৰ্ক এৰাই চলাৰ কথা বুজায়। আন কিছুমান ক্ষেত্ৰত আকৌ এৰাই চলা মানে ইজনে সিজনৰ মুখলৈ নোচোৱা কথাটোকো বুজায়। এগৰাকী শহুৰেকে বোৱাৰীয়েকৰ পৰা আঁতৰি থাকিব লাগে। হিন্দু পৰিয়ালৰ বিবাহিতা মহিলাই ঘৰৰ ডাঙৰসকলৰ আগত ওৰণিলৈ থাকিবলগীয়া হোৱাটো হ'ল এই বৰ্জন ৰীতিৰ উদাহৰণ।

বৰ্জন ৰীতিৰ বহুতো ব্যাখ্যা আছে। ৰেডক্লিফ ব্ৰাউন আৰু জি পি মাৰ্ডোকে ইয়াৰ মাজেৰে প্ৰকাৰ্যাত্মকবাদী ব্যাখ্যা দুটা আগবঢ়াইছে। তেওঁলোকৰ মতে বৰ্জনে স্বজন/আত্মীয়ৰ মাজত গুৰুতৰ ধৰণৰ সমস্যা সৃষ্টি হোৱাৰ সম্ভাৱনা চালি-জাৰি চাই তেনে হোৱাত বাধা দিয়াৰ প্ৰয়াস কৰে। তৃতীয় উল্লেখযোগ্য ব্যাখ্যাটো হ'ল ফ্ৰয়েডীয় ব্যাখ্যা। এই ব্যাখ্যাটোৰ

মতে বর্জনে একপ্রকাৰৰ আনুষ্ঠানিক ৰূপ প্ৰাপ্ত মনোবিকাৰগ্ৰস্ত লক্ষণৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰে।

- **ধেমেলিয়া সম্পৰ্ক (Joking Relationship)**

ই বৰ্জন সম্পৰ্কৰ বিপৰীত। ধেমেলিয়া সম্পৰ্কৰ অধীনত স্বজন/আত্মীয়ই পৰস্পৰৰ সৈতে হাঁহি-ধেমালি কৰাৰ আৰু পৰস্পৰক জোকোৱাৰ অনুমতি লাভ কৰে। এগৰাকী মহিলা আৰু তেওঁৰ পতিৰ ভ্ৰাতৃ, এজন পুৰুষ আৰু তেওঁৰ পত্নীৰ ভগ্নীৰ মাজত এনে সম্পৰ্ক স্থাপন হ'ব পাৰে।

'এটা ধেমেলিয়া সম্পৰ্কই ব্যক্তিৰ মাজত আৰু কিছুমান বিশেষ সামাজিক পৰিস্থিতিত মানৱ সমূহৰ মাজত বন্ধুসুলভ পৰিৱেশ আৰু পৰস্পৰবিৰোধিতাৰ এক বিশেষ মিশ্ৰণৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে। এনে পৰিস্থিতিত এগৰাকী ব্যক্তি নাইবা এটা সমূহে অন্য পক্ষক আঘাত নিদিয়াকৈ ভেঙুচালি কৰিব অথবা উপহাস কৰিব পাৰে।'— ডান্‌কান মিট্‌ছেল।

- **অনুসন্ততি সম্বোধন (Teknonymy)**

অনুসন্ততি সম্বোধন বুজোৱা শব্দ 'Teknonymy'ৰ মূল হ'ল এটা গ্ৰীক শব্দ। টেইলৰে এই শব্দটো পোন প্ৰথমবাৰৰ বাবে নৃতত্ত্ববিদ্যাত ব্যৱহাৰ কৰিছিল। এই ৰীতি অনুসৰি এগৰাকী স্বজন/আত্মীয়ক পোনপটীয়াকৈ নাম ধৰি সম্বোধন কৰা নহয়। আওপকীয়াকৈ অন্য এগৰাকী স্বজন/আত্মীয়ৰ উল্লেখেৰে তেওঁক সম্বোধন কৰা হয়। এই প্ৰক্ৰিয়াত এজন/এজনী স্বজন/আত্মীয় আন দুজন/দুগৰাকী স্বজন/আত্মীয়ৰ উল্লেখৰ মাধ্যম হয়। যেনে— এক পৰম্পৰাগত হিন্দু পৰিয়ালত পত্নীয়ে পতিক নাম কাঢ়ি সম্বোধন নকৰে। তেওঁ পতিক ল'ৰা সন্তান নাইবা কন্যা সন্তানৰ নাম উল্লেখৰ জৰিয়তেহে সম্বোধন কৰে। তেওঁ নিজৰ পতিৰ কথা সদায় 'দিপ্তীৰ দেউতাক' নাইবা 'বৰুণৰ দেউতাক' বুলিহে উল্লেখ কৰে।

- **মাতুল ৰীতি (Avunculate)**

মাতৃপ্ৰধান সমাজ ব্যৱস্থাত এই বিশেষ স্বজনতা ৰীতিটোৱে এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। ই ভাগিন আৰু ভাগিনীৰ জীৱনত মোমায়েকক এখন স্থায়ী আসন প্ৰদান কৰে। তেওঁ ভাগিন-ভাগিনীৰ বাবে পিতৃতকৈও অধিক বিশেষ দায়িত্ব বহন কৰিবলগীয়া হয়। ইয়াৰ বিপৰীতে ভাগিন-ভাগিনীয়েও মোমায়েকৰ প্ৰতি সৰ্বাধিক আনুগত্য প্ৰদৰ্শন কৰিব লাগে। পুৰুষ আত্মীয়বোৰৰ মাজত মোমায়েকৰ স্থান সবাতোকৈ আগত বুলি ধৰা হয়।

- **এমিটেট (Amitate)**

দেউতাকৰ ভনীয়েকক বিশেষ ভূমিকা পালনৰ দায়িত্ব দিয়া ৰীতিটোকে এমিটেট বোলে। এই ৰীতি অনুসৰি দেউতাকৰ ভনীয়েকে মাকতকৈও বেছি সন্মান লাভ কৰে। আনকি এই ৰীতি পালন কৰা সমাজৰ শিশুবোৰে মাক-দেউতাকৰ পৰা নহয় পেহীয়েকৰ পৰাহে পৰিচয়সূচক নাম লাভ কৰে।

➢ **কাভেদ (Couvade)**

এই অচহুৱা ৰীতিটো খাচী আৰু তোডাৰ দৰে জনজাতিবোৰৰ মাজত দেখা পোৱা যায়। এই ৰীতি অনুসৰি পত্নীয়ে সন্তান জন্ম দিয়াৰ লগে লগে পতিয়েও পত্নীৰ সৈতে দুর্বল আৰু কাম-বন কৰিব নোৱাৰা জীৱন কটাব লাগে। প্রসূতিগৰাকীৰ পতি সকলো সক্রিয় কাম-কাজ কৰাৰ পৰা বিৰত থাকে আৰু পত্নীৰ দৰেই ৰুগীয়া লোকে খোৱা খাদ্য গ্রহণ কৰিব লাগে। তেওঁ পত্নীৰ দৰেই সকলো প্রতিষিদ্ধ কার্য মানি চলে। অর্থাৎ, এই স্বজনতা ৰীতি কেৱল পতি-পত্নীৰ বাবে।

স্বজনতাৰ ৰীতিয়ে দুটা প্রধান কার্য সম্পাদন কৰে। প্রথম কার্যটো হ'ল এনে ৰীতিবোৰে স্বজন/আত্মীয়ৰ বিশেষ সমূহ গঠন কৰে। বিবাহে এগৰাকী মাতৃ একোজন পতি লাভত সহায় কৰে আৰু মাতৃগৰাকীৰ সন্তানক পতিৰো সন্তান ৰূপে পৰিচয় প্রদান কৰে। এনেকৈয়ে পিতৃ-মাতৃ আৰু সন্তানৰ এটা বিশেষ সমূহ গঠন হয়। এই সমূহটোকে আমি 'পৰিয়াল' বুলি কওঁ।

স্বজনতাৰ ৰীতিৰ দ্বিতীয় প্রধান কামটো হ'ল স্বজন/আত্মীয়ৰ মাজৰ সম্পর্কৰ ভূমিকাক নিয়ন্ত্রণ কৰে। এগৰাকী স্বজন/আত্মীয়ই আন এগৰাকী স্বজন/আত্মীয়ৰ সন্মুখত কেনে আচৰণ কৰিব নাইবা এগৰাকী স্বজন/আত্মীয়ই আন এগৰাকী স্বজন/আত্মীয়ক কি দিবলগীয়া থাকে ইত্যাদি। স্বজনতাই ব্যক্তিৰ পাৰস্পৰিক আন্তঃক্রিয়াৰ বাবে দিক্ নির্দেশনা প্রদান কৰে। ই পিতৃ-কন্যা সন্তান, ভাই-ভনী, জোৱাই-শাহু আদি সম্পর্কৰ ক্ষেত্রত উপযুক্ত আৰু গ্রহণযোগ্য ভূমিকাৰ সংজ্ঞা আগবঢ়ায়। একেটা কথাই একে বংশাৱলীৰ সদস্য আৰু একেটা ফৈদৰ সদস্যৰ ক্ষেত্রতো প্রযোজ্য। স্বজনতাক সেয়েহে সামাজিক জীৱন নিয়মীয়াকাৰী কাৰক বুলি ক'ব পাৰি। ই সামাজিক ব্যৱস্থা এটাৰ ভ্রাতৃত্ববোধ বর্তাই ৰাখে। এইখিনিতে এটা কথা মনত ৰাখি থোৱা ভাল যে স্বজন/আত্মীয়ৰ যুটী এটাৰ সম্পর্ক নিয়ন্ত্রণ কৰি থকা নীতি-নিয়মবোৰ অতি 'আদর্শ অনুৰূপ' (highly patterned) হ'ব পাৰে। কিছুমান সমাজত স্বতঃস্ফূর্ততা অথবা ব্যক্তিগত পার্থক্যৰ নামত এনে নীতি-নিয়মবোৰ সামান্য শিথিল কৰি দিয়া হ'ব পাৰে। অন্য সমাজ কিছুমানত ব্যক্তিগতকৃত আচৰণক অধিক গুৰুত্ব দি এই নীতি-নিয়মবোৰ কম পৰিমাণে 'আদর্শ অনুৰূপ' কৰি লোৱা হ'ব পাৰে। হিন্দু সমাজে স্বজন/আত্মীয়ৰ আচৰণৰ ক্ষেত্রত চৰম প্রকাৰৰ 'আদর্শ অনুৰূপ' নীতি-নিয়ম মানি চলে (বিদ্যাভূষণ আৰু ডি আৰ সচদেৱ)।

৪.৩.৩ ভাৰতৰ বিভিন্ন ভৌগলিক মণ্ডলত স্বজনতাৰ গাঁথনি আৰু বিন্যাস

ভাৰতত স্বজনতাৰ ধাৰণাটো পৰিয়ালৰ ভিতৰত আৰু পৰিয়ালৰ বাহিৰত পৃথক পৃথককৈ বিশ্লেষণ কৰিব পাৰি। পৰিয়াল আৰু পৰিয়ালৰ বাহিৰৰ স্বজনতাৰ দিশৰ পৰাও ধাৰণাটোৰ বিশ্লেষণ সম্ভৱ। পৰিয়ালৰ ভিতৰৰ স্বজনতাই 'মুখ্য আত্মীয়'সকলক সামৰি লয় আৰু অর্ন্তপৰিয়াল সম্পর্কবোৰত মনোনিৱেশ কৰে। এনে সম্পর্কৰ ভিতৰত পতি-পত্নী,

পিতৃ-মাতৃ, মাতৃ-জীয়ৰি, মাতৃ-পুত্ৰ, পত্নি-জীয়ৰি, জ্যেষ্ঠ আৰু কনিষ্ঠ ভ্ৰাতৃ, জ্যেষ্ঠ আৰু কনিষ্ঠ ভগ্নী, ভ্ৰাতৃ-ভগ্নী সম্পৰ্কবোৰ অন্তৰ্ভুক্ত। এই সম্পৰ্কবোৰ একেটা একক পৰিয়াল অংশ। এনে পৰিয়ালক 'সন্তান জন্মাদনৰ পৰিয়াল' (family of procreation) বোলা হয়।

পৰিয়ালৰ বাহিৰৰ স্বজনতাৰে 'গৌণ' আৰু 'তৃতীয়ক' আত্মীয়সকলক সামৰি লোৱা হয়। মাৰড'ক (১৯৪৯)এ আঠ প্ৰকাৰৰ 'মুখ্য' আৰু ৩৩ প্ৰকাৰৰ 'গৌণ' সম্বন্ধীয় থকাৰ কথা কৈছে। প্ৰতিগৰাকী গৌণ আত্মীয়ৰে মুখ্য আত্মীয় থাকে।

তৃতীয়ক আত্মীয়ৰ ভিতৰত ১৫১টা সম্পৰ্ক থাকে। এওঁলোক 'সম্ভাব্য স্বজন/আত্মীয়' হ'ব পাৰে। 'দূৰ সম্পৰ্কীয়' (distant relatives) আখ্যা দিয়াসকল তৃতীয়ক আত্মীয়ৰ পৰিধিৰ বাহিৰৰ লোক।

ভাৰতত সাধাৰণতে আমি 'নিজ গৌষ্ঠীৰ বাহিৰত সম্পন্ন হোৱা বিবাহ ৰীতি'অসবর্ণ বিবাহ' (clan exogamy) আৰু 'নিজ জাতি/সম্প্ৰদায়ৰ ভিতৰত সম্পন্ন হোৱা বিবাহ ৰীতি'/'সবর্ণ বিবাহ' (caste endogamy) দেখিবলৈ পাওঁ। এটা প্ৰদত্ত জাতিৰ (Caste) বিভিন্ন গোষ্ঠী উপ-শাখা (Clan) থাকিব পাৰে। প্ৰতিটো উপশাখাৰে আকৌ বিভিন্ন বংশ (lineage) থাকিব পাৰে। এটা বংশৰ সদস্যসকলৰ উৰ্মেহতীয়া পূৰ্বপুৰুষজন সাধাৰণতে হ'ল এগৰাকী বাস্তৱ আৰু সকলোৱে মনত ৰখা ব্যক্তি। কিন্তু এটা 'গোষ্ঠী'ৰ উৰ্মেহতীয়া পূৰ্বপুৰুষজন সাধাৰণতে হ'ল এক কিংবদন্তীত পৰিণত হোৱা অতিপ্ৰাকৃতিক সত্বা। এটা 'গোষ্ঠী'ৰ সদস্যসকলক কোনো এক প্ৰদত্ত এলেকাত ব্যাপ্ত হৈ থাকিব পাৰে। সেয়েহে, গোষ্ঠীৰ সদস্যসকলৰ বাবে উৰ্মেহতীয়া স্বাৰ্থ অথবা যুটীয়া কাৰ্যত জড়িত হোৱাটো অসুবিধাজনক কথা হৈ পৰে।

অৱশেষ 'গোষ্ঠী' এটাই ইয়াৰ সদস্যসকলক যৌথ কাৰ্যকলাপ আৰু উৰ্মেহতীয়া উপাসনাৰ ভেটি গঢ়ি দিয়ে। গোষ্ঠীৰ ভিত্তিতে কোনো এক প্ৰদত্ত জাতিৰ বিবাহ যোগ্যতা নিৰ্ণয় কৰা হয়। উৎসৱ-পাৰ্বন পালন, অৰ্থনৈতিক কাম-কাজৰ পাৰদৰ্শিতা, পাৰস্পৰিক সহায়ৰ দৰে আন বহুতো ক্ষেত্ৰত গোষ্ঠীভিত্তিক মৌলিকতাতকৈ জাতিভিত্তিক নৃগোষ্ঠীত্বইহে সক্ৰিয় ভূমিকা পালন কৰে।

এটা কথা মনত ৰাখি থোৱা ভাল যে স্বজনতা সামাজিক সংগঠনৰ এক প্ৰধান ভিত্তি ঠিকেই, কিন্তু একে সময়তে ই উত্তৰ-পুৰুষৰ স্থান আৰু সম্পত্তিৰ উত্তৰাধিকাৰী লাভৰ ক্ষেত্ৰত বিভাজন আৰু বিসম্বাদৰো আধাৰ। কেতিয়াবা এই দুটা ক্ষেত্ৰত দেখা দিয়া শত্ৰুতাই বংশগত একতা বিনষ্ট কৰে। পুত্ৰ আৰু নাতি, ভ্ৰাতৃ আৰু খুৰাৰ সন্তান আদিৰ মাজত হোৱা বিবাদ আমি প্ৰায়েই দেখিবলৈ পাওঁ। বহু ক্ষেত্ৰত সহোদৰৰ মাজতো শত্ৰুতাৰ সৃষ্টি হোৱা দেখা যায়।

- **ভাৰতত স্বজনতা সংগঠন সম্পৰ্কে চলোৱা কাৰ্ভেৰ অধ্যয়ন**

ইৰাৱতী কাৰ্ভে (১৯৫৩)ই ভাৰতৰ চাৰিটা প্ৰধান সাংস্কৃতিক মণ্ডলৰ স্বজনতা সংগঠনৰ

এক তুলনামূলক বিশ্লেষণ কৰিছিল। কার্ভেৰ অধ্যয়নৰ লক্ষ্য আছিল সামাজিক আচৰণৰ এক আঞ্চলিক বিন্যাসৰ দৰে কিছুমান বৈশিষ্ট্য অধ্যয়নৰ লক্ষ্য আছিল সামাজিক আচৰণৰ এক আঞ্চলিক বিন্যাসৰ দৰে কিছুমান বৈশিষ্ট্য পোহৰলৈ অনা। একোটা অঞ্চলে বিভিন্ন ধৰণৰ স্থানীয় বিন্যাস প্রদশ৪ন কৰিব পাৰে। পদানুক্রম, জাতিভিত্তিক বিচ্ছিন্নতা আৰু পৃথকীকৰণৰ বাবে বিভিন্ন জাতিৰ আচৰণ বিন্যাসৰ মাজত তাৰতম্য থাকে। কার্ভেই স্বজনতাৰ পৃষ্ঠভূমিত সংস্কৃতি সংক্রমণ (acculturation) আৰু সামাজিক সংগতকৰণ (accomodation) প্রক্রিয়াটো বিশ্লেষণ কৰিছি। অধ্যয়নৰ বাবে তেওঁ নৃগোষ্ঠীয় উৎস, নিৰীক্ষণ, লোক-সাহিত্য আৰু সংস্কৃত গ্রন্থৰ আধাৰত ৩০০০ বছৰ ব্যাপ্ত এক ঐতিহাসিক দৃষ্টিভংগী গ্রহণ কৰিছিল।

➢ **কার্ভেৰ তুলনামূলক অধ্যয়নে তলৰ কথাবোৰ বিবেচনা কৰি চাইছিল ঃ**

- ভাৰতীয় ভাষাবোৰত স্বজনতা বুজাবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা শব্দ/অভিধাবোৰৰ তালিকা
- তেনে শব্দ/অভিধানবোৰৰ ভাষিক পটভূমি আৰু সেইবোৰৰ সৈতে সামঞ্জস্য থকা আচৰণ আৰু মনোভাৱ
- উত্তৰ পুৰুষ আৰু সম্পত্তিৰ উত্তৰাধিকাৰী নির্ণয় কৰাৰ নিয়ম
- বিবাহ আৰু পৰিয়ালৰ আর্হি তথা
- সাংস্কৃতিক উত্তৰ আৰু দ্রাবিড়ীয় দক্ষিণৰ মাজৰ প্রভেদ

কার্ভেই ভাৰতৰ স্বজনতাৰ বিন্যাস বুজাৰ গুৰুত্বপূর্ণ আধাৰ ৰূপে ভাষিক অঞ্চলবোৰৰ সংৰচনা, জাতিৰ অনুষ্ঠান আৰু পৰিয়াল সংগঠনক চিনাক্ত কৰিছিল। তেওঁ ভাৰতক ভাষিক, জাতিভিত্তিক আৰু পৰিয়াল সংগঠনৰ আধাৰত উত্তৰ, মধ্য, দক্ষিণ আৰু পূব মণ্ডলত বিভক্ত কৰিছিল।

স্বজনতা সংগঠনে মোটামুটিভাৱে ভাষিক বিন্যাস অনুসৰণ কৰে বুলি ক'ব পাৰি। কিন্তু কিছুমান ক্ষেত্রত ভাষা আৰু স্বজনতাৰ মিল নাথাকে। যেনে, মহাৰাষ্ট্রত দ্রাবিড়ীয় প্রভাৱ আছে আৰু সাংস্কৃতিক ভাষা কোৱা উত্তৰ মণ্ডলৰ চুবুৰীয়াক দ্রাবিড়ীয় স্বজনতা ব্যৱস্থাৰ মাজত দেখা পোৱা যায় ইত্যাদি ইত্যাদি।

ভিন্নতা থকা সত্ত্বেও ওপৰত উল্লেখ কৰা কাৰককেইটাৰ পৰা বাহিৰ কৰা উমৈহতীয়া কথা দুটা হ'ল ঃ

- বিবাদ সদায় একেটা জাতি (caste) নাইবা জনজাতি (tribe)ৰ ভিতৰতে সম্পন্ন হয়, আৰু
- পিতৃ অথবা মাতৃৰ সৈতে সন্তানৰ তথা সহোদৰ ভ্রাতৃ-ভগ্নীৰ মাজত বিবাহ নিষিদ্ধ।

➢ **উত্তৰ ভাৰতত স্বজনতা ঃ**

উত্তৰ ভাৰতত (১) তেজৰ সম্পর্ক বুজোৱা অভিধা (terms) আৰু (২) বৈবাহিক সম্পর্ক বুজোৱা অভিধা আছে। তাৎক্ষণিকভাৱে সম্বন্ধেৰে বান্ধ খাই থকা তিনিটা প্রজন্মৰ ক্ষেত্রত ব্যৱহৃত অভিধাবোৰ হ'ল মুখ্য অভিধা। এটা প্রজন্মৰ বাবে ব্যৱহৃত অভিধাবোৰ অন্য প্রজন্মৰ সৈতে বিনিময়

কৰিব পৰা নাযায়। আন সকলোবোৰ অভিধা মুখ্য অভিধাবোৰৰ পৰা উলিয়াই লোৱা হয়।

উত্তৰ মণ্ডলৰ ভিতৰত সিন্ধি, পঞ্জাবী, হিন্দী (আৰু পাহাৰী) তথা বিহাৰীসকলক সামৰি লোৱা হয়। এই অঞ্চলবোৰত সবর্ণ বিবাহ, অসবর্ণ বিবাহৰ ৰীতি আৰু নিকট আত্মীয়ৰ সৈতে যৌন সম্পর্ক স্থাপনৰ প্রতিষিদ্ধতাক কঠোৰভাৱে মানি চলা হয়।

'চাচন নীতি' (the rule of sasan) হ'ল সকলো বৈবাহিক সম্পর্কৰ ক্ষেত্রত প্রযোজ্য নীতি। এই নীতি অনুসৰি ব্যক্তিয়ে নিজৰ পিতৃৰ ফালৰ পৰিয়ালত বিয়া কৰাব নোৱাৰে, সপিণ্ড স্বজনক বিয়া কৰোৱাৰ পৰা বিৰত থাকিব লাগে ইত্যাদি। প্রাচীন ব্রাহ্মণ্য অর্থত 'গোত্র' মানে হ'ল অসবর্ণ গোট। কেতিয়াবা জাতি (caste) এটাকো সবর্ণ গোত্র নাইবা অসবর্ণ গোত্রত ভাগ কৰা হয়। ইয়াৰ উপৰি এটা জাতিক এনে কিছুমান গোত্রতো ভগোৱা হ'ব পাৰে যিবোৰে বিবাহ সম্পর্কীয় নীতি-নির্দেশতনাত কোনোধৰণে ভাগ নলয়।

উত্তৰ মণ্ডলত গাঁও ভিত্তিক অসবর্ণ বিবাহৰ (Vilage exogamy) প্রচলন আছে। অর্থাৎ, উত্তৰ ভাৰতত আমি স্বজনতাৰ অতি কমেও চাৰিটা বৈশিষ্ট্য দেখিবলৈ পাওঁ ঃ

- নির্দিষ্ট ভূখণ্ড কেন্দ্রিক স্বজনতা
- বংশভিত্তিক স্বজনতা
- নিকট আত্মীয়ৰ সৈতে যৌন সম্পর্ক স্থাপন এক প্রতিষিদ্ধ কার্য আৰু
- স্থানীয় অসবর্ণ বিবাহ

জাতিৰ প্রস্থিতি বিবেচনাই সবর্ণ বিবাহৰ ক্ষেত্রখন সংকীর্ণ কৰি তোলে। বিবাহত থকা বাধা-নিষেধবোৰে স্বজনতা আৰু স্থান দুয়োটা দিশেৰে বহল ক্ষেত্রত বিবাহ সম্পন্ন হোৱাত বাধা দিয়ে। বৈবাহিক সম্পর্ক স্থাপনৰ সময়ত সগোত্রভিত্তিক বাধা-নিষেধ আৰু স্থানীয় সবর্ণ বিবাহ ৰীতি কঠোৰভাৱে মানি চলা হয়।

উত্তৰ মণ্ডলত চতুর্গোত্র (চাচন) নীতি মানি চলা হয়। অর্থাৎ, পিতৃ, মাতৃ, পিতামহী আৰু মাতামহীৰ গোত্রৰ সৈতে বিবাহ এৰাই চলিব লাগে। অৱশ্যে উত্তৰ ভাৰতৰ ব্রাহ্মণ আৰু উচ্চ জাতিৰ লোকসকলেহে সাধাৰণতে এই ৰীতি মানি চলে। মধ্যৱর্তী জাতি কিছুমানে আৰু নিম্ন জাতিৰ অধিকাংশই দ্বি-গোত্র ৰীতি মানি চলে। অর্থাৎ, পিতৃ আৰু মাতৃৰ গোত্রৰ সৈতে বিবাহ এৰাই চলে।

➢ **মধ্য ভাৰতত স্বজনতা**

মধ্য ভাৰতত সামৰি লোৱা ভাষিক অঞ্চলকেইটা হ'ল ৰাজস্থান, মধ্যপ্রদেশ (এতিয়া ছট্টিচগড়কো ধৰা হয়), গুজৰাট তথা কাথিয়াৱাড়, মহাৰাষ্ট্র আৰু ওড়িষা। এই অঞ্চলবোৰত প্রচলিত ভাষাবোৰ হ'ল ৰাজস্থানী, হিন্দী, গুজৰাটী তথা কাথিয়াৱাড়ী, মাৰাঠী আৰু ওড়িষা। এই আটাইবোৰ ভাষাৰে মূল হ'ল সংস্কৃতি। সেয়েহে এই অঞ্চলকেইটাৰ উত্তৰ মণ্ডলৰ সৈতে ঘনিষ্ঠতা আছে। কিন্তু মধ্য মণ্ডলত দ্রাবিড়ীয় ভাষাৰ প্রচলন থকা অঞ্চলো আছে। আনহাতে, কোনো কোনো অঞ্চলত পূব মণ্ডলৰ প্রভাৱ পৰিলক্ষিত হয়। জনজাতিসকলৰ নিজস্ব ভাষা আৰু পৰিস্থিতি আছে যিবোৰ অঞ্চলৰ অন্য লোকৰ তুলনাত পৃথক।

কেন্দ্রীয় মণ্ডলৰ বৈশিষ্ট্য তিনিটা হ'ল ঃ

- সংকৰ-সম্পৰ্কীয় ভাই-ভনী (cross cousins)ৰ মাজত বিবাহ হ'ব পাৰে। এই ৰীতি উত্তৰ মণ্ডলত দেখা নাযায়। সংকৰ-সম্পৰ্কীয় ভাই-ভনী বিপৰীত লিংগৰ ভাই-ভনীৰ ল'ৰা-ছোৱালী। সমান্তৰাল সম্পৰ্কীয় ভাই-ভনী (parallel cousins) হ'ল একে লিংগৰ ভাই-ভনীৰ সন্তান।
- উত্তৰ মণ্ডলৰ দৰে মধ্য মণ্ডলৰো বহু জাতিক অসবর্ণ গোষ্ঠীত ভগোৱা হয়।
- কিছুমান জাতিত এক অতিবর্ণ পদানুক্রম (hypergamous hierarchy)ত অসবর্ণ গোষ্ঠীবোৰ সজাই লোৱা থাকে।

মন কৰিবলগীয়া কথাটো হ'ল ওপৰত উল্লেখ কৰা বৈশিষ্ট্যবোৰ মণ্ডলটোৰ সকলো অঞ্চলতে একেৰূপতে পালন কৰা নহয়। যেনে, জাটসকলে দ্বি-গোত্র অসবর্ণ বিবাহ আৰু গাঁওভিত্তিক অসবর্ণ বিবাহ ৰীতি মানি চলে; বণিয়াসকলে চতুর্গোত্র নীতি মানি চলে; ৰাজপুতসকলৰ অতিবর্ণ গোষ্ঠী আছে আৰু বৈবাহিক সম্পর্ক স্থাপনৰ সময়ত সামন্ত প্রথা অনুসৰি নির্ধাৰিত সামাজিক প্রস্থিতিয়ে গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰে।

ৰাজপুতসকল সমগোত্রীয় জাতি নহয়। তেওঁলোকে উত্তৰ পুৰুষৰ বিশুদ্ধ ৰূপ আৰু আভিজাত্যক যথেষ্ট গুৰুত্ব দিয়ে। এজন আদর্শ ব্যক্তি আৰু আদর্শ শাসকৰ গুণ থকাটো হ'ল প্রধান বিচার্য বিষয়। তেওঁলোকৰ মাজত প্রতীকি বিবাহ (তৰোৱালৰ সৈতে বিবাহ)ৰ বহুল প্রচলন আছিল। বৈবাহিক সম্পর্ক স্থাপনৰ সময়ত ল'ৰা-ছোৱালী উভয় পক্ষৰে মাতৃ দুগৰাকীৰ সামাজিক প্রস্থিতিও বিচাৰ কৰি চোৱা হয়।

কাথিয়াৱাড় আৰু গুজৰাটত প্রচলিত স্বজনতাৰ ৰীতি হ'ল বিশেষ থলুৱা পৰম্পৰা আৰু উত্তৰ মণ্ডলত চলা অনুশীলনবোৰৰ এক মিশ্রণ। কিছুমান জাতিয়ে সংকৰ-সম্পৰ্কীয় ভাই-ভনীৰ বিবাহক মান্যতা প্রদান কৰে, কিছুমান জাতিয়ে বছৰত এবাৰ বিয়াৰ আয়োজন কৰাৰ অনুমতি দিয়ে, কিছুমান জাতিয়ে প্রতি চাৰি, পাঁচ, ন অথবা বাৰ বছৰৰ মূৰে মূৰে বিয়াৰ আয়োজন কৰাৰ অনুমতি দিয়ে। বিয়াৰ বছৰ অহাৰ লগে লগে গাঁৱে গাঁৱে ঘোষণা কৰি দিয়া হয়। তেতিয়া বিয়া পতাৰ দৌৰা-দৌৰি চলে। বহুতো অঞ্চলত 'নাম্ত্রা' (নিঃসন্তান আৰু বিধবা নবৌয়েক অথবা ভ্রাতৃবধূক বিয়া কৰোৱাৰ প্রথা) এতিয়াও প্রচলিত। ব্রাহ্মণ, বণিয়া কুন্বি আৰু উচ্চ জাতিৰ শিল্পী-কর্মকাৰ স্বজনতা সংগঠনৰ উত্তৰ মণ্ডলৰ আর্হি অনুসৰণ কৰে। মধ্য মণ্ডলত দক্ষিণ মণ্ডলৰ স্বজনতা সংগঠনৰ আর্হি অনুশীলন কৰা জাতিও আছে।

কাঠি, অহিৰ, ঘাড়ৰা চৰণ আৰু গাৰাচিয়া জাতিৰ মাজত সংকৰ-সম্পৰ্কীয় ভাই-ভনীৰ মাজত বিবাহৰ প্রথা প্রচলিত। কোলি, ধেড় আৰু ভীল (জনজাতি) সকলে উভয় প্রকাৰৰ সংকৰ সম্পৰ্কীয় ভাই-ভনীৰ মাজৰ বিবাহতে অনুমতি দিয়ে। ৰাজস্থান আৰু গুজৰাটৰ অধিকাংশ অঞ্চলতে উত্তৰ মণ্ডলৰ আর্হি মানি চলা দেখা যায়। অভিধাৰ ব্যুৎপত্তিগত উৎস সংস্কৃত আৰু কিছউমান স্বজন বুজোৱা অভিধাৰ ব্যুৎপত্তিগত মূল হ'ল মধ্য এচিয়াৰ ভাষাসমূহ।

কার্ভেৰ নিৰীক্ষণত ধৰা পৰিছিল যে মহাৰাষ্ট্র হ'ল এনে এক অঞ্চল য'ত সাংস্কৃতিক উত্তৰ

মণ্ডলৰ বৈশিষ্ট্য আৰু দ্রাবিড়ীয় দক্ষিণ মণ্ডলৰ বৈশিষ্ট্যবোৰ প্রায় সমান। উত্তৰ মণ্ডলৰ আধিপত্য হয়তো কিছু অধিক হ'ব পাৰে। অঞ্চলটোত গুজৰাটী, ৰাজস্থানী, হিমাচলী আৰু হিন্দীৰ দৰে দক্ষিণ মণ্ডলৰ ভাষাৰ প্রচলন আছে। অঞ্চলটোৰ জনজাতিসকলে মুণ্ডাৰি ভাষা কয়। সাংস্কৃতিক ভাষাবোৰৰ সৈতে দ্রাবিড়ীয় ভাষাবোৰৰ সংমিশ্রণ ঘটিছে। মহাৰাষ্ট্রৰ স্বজনতা গাঁথনিটো দক্ষিণ আৰু উত্তৰ মণ্ডলতকৈ কিছু পৃথক।

অঞ্চলটোৰ প্রায় ৪০% জনসংখ্যা হ'ল মাৰাঠী আৰু কুন্‌বিসকল। সামাজিক প্রস্থিতিৰ দিশেৰে মাৰাঠাসকল উচ্চ কিন্তু এগৰাকী বিত্তৱান কুন্‌বিয়ে মাৰাঠাসকলৰ সমান সামাজিক প্রস্থিতি লাভ কৰিব পাৰে। দুয়োটা দলেই নিজকে ক্ষত্রিয় বুলি পৰিচয় দিয়ে। মাৰাঠা-কুন্‌লিৰ যৌগিক সম্পর্কই এক শাসক গোষ্ঠী সৃষ্টি কৰিছে। আজিও গাঁওবোৰত সদায় একোজন পাটিল অথবা মাৰাঠাই মুখিয়ালৰ দায়িত্ব বহন কৰে।

কুন্‌বিসকল অসবর্ণ গোষ্ঠীত বিভক্ত। ইয়াৰে কিছু গোষ্ঠীয়ে নিঃসন্তান, বিধবা নবৌয়েক নাইবা ভ্রাতৃবধূক বিয়া কৰোৱাৰ প্রথা মানি চলে, কিছুমানে সংকৰ-সম্পর্কীয় ভাই-ভনীৰ বিবাহক এক প্রতিষিদ্ধ কার্য বুলি মানি চলে আৰু কিছুমান গোষ্ঠীৰ মাজত এনে বিবাহত কোনো বাধা-নিষেধ নাই। মধ্য মহাৰাষ্ট্রত অতিবর্ণ আৰু গোষ্ঠী সবর্ণ বিবাহৰ প্রচলন আছে। দক্ষিণ মহাৰাষ্ট্রত সংকৰ সম্পর্কীয় ভাই-ভনীৰ মাজত বিবাহ আৰু খুৰাক/মোমায়েক-ভতিজী/ভাগিনীৰ মাজত বিবাহৰ ৰীতি প্রচলিত থকাৰ উদাহৰণ পোৱা গৈছে। মাৰাঠাসকলৰ গোষ্ঠী সংগঠন আৰ্হিটোৰ ৰাজপুতসকলৰ সৈতে সাদৃশ্য আছে।

উদাহৰণ স্বৰূপে গোষ্ঠীৰ পৌৰাণিক উৎস সম্পর্কীয় বিশ্বাস ৰাজপুতসকলৰো আছে আৰু মাৰাঠাসকলৰো আছে। দুয়োটা জাতিৰে পৌৰাণিক উৎস তুলনাসাধ্য। তেওঁলোকৰ নামবোৰো ৰাজপুতসকলৰ সৈতে মিলে। সবর্ণ বিবাহৰ নীতি অৱশ্যে গোষ্ঠীৰ নামৰ ওপৰত নির্ভৰশীল নহয়। গোষ্ঠী এটাৰ সৈতে সংলগ্ন প্রতীকৰ ওপৰতহে এনে বিবাহ নীতি নির্ভৰশীল। প্রতীক একোটাক 'দেৱকা' বোলা হয়। একে 'দেৱতা'ৰ অধিকাৰী পুৰুষ-নাৰীৰ মাজত বিবাহ হ'ব নোৱাৰে। বৈবাহিক সম্পর্ক গঢ়াত গোষ্ঠী আৰু 'দেৱকা'ই গুৰুত্ব পূর্ণ গ্রহণ কৰে। অতিবর্ণ বিবাহবোৰত এটা গোষ্ঠীৰ সামাজিক স্থিতিৰ ভূমিকা সবাতোকৈ তাৎপর্যপূর্ণ।

মাৰাঠসকল অতি কমেও ৯৬টা গোষ্ঠীত বিভক্ত। এই গোষ্ঠীবোৰৰ ভিতৰত গতিশীলতা আৰু সামাজিক প্রস্থিতিৰ এককেন্দ্রিক চক্র আছে। নৃগোষ্ঠীয়ভাৱে এই গোষ্ঠীবোৰৰ মাজত কোনো সমসত্বতা নাই। গোষ্ঠীবোৰ 'পঞ্চকূলী' (অর্থাৎ পাঁচটা গোষ্ঠী মিলি এটা কূল হ'ব পাৰে) নাইবা 'সপ্তকূলীয়'। সকলোবোৰ গোষ্ঠীয়েই অতিবর্ণত বিভাজিত। উত্তৰ মণ্ডলৰ দৰে মহাৰাষ্ট্র অঞ্চলত দ্বিপাক্ষিক স্বজনতাৰ ক্ষেত্রত কোনো প্রতিষিদ্ধ কার্য নাই। সমান্তৰাল সম্পর্কীয় ভাই-ভনীৰ বিবাহ প্রচলিত। অৱশ্যে পিতৃপক্ষৰ সম্পর্কীয় ভাই-ভনীৰ সৈতে বিবাহ এক প্রতিষিদ্ধ কার্য। সাধাৰণতে ল'ৰাৰ বিয়াৰ সময়ত মাতৃপক্ষৰ সংকৰ সম্পর্কীয় ভগ্নীক অগ্রাধিকাৰ দিয়া হয়। একাধিক সহোদৰা ভগ্নীয়ে একেজন পুৰুষকে স্বামীবৰণ কৰিব পাৰে। ভ্রাতৃসকলে কিন্তু দুজনী ভনীয়েকক একেলগে বিয়া কৰোৱাৰ পৰা সাধাৰণতে বিৰত থাকে। উত্তৰ অঞ্চলৰ কুন্‌বিসকলৰ মাজত নিঃসন্তান, বিধবা নবৌয়েক অথবা ভ্রাতৃবধূক বিয়া কৰোৱাৰ প্রথা প্রচলিত। অঞ্চলটোত বিনিময় বিবাহ এৰাই চলা হয়।

গোণ্ড, ওৰাও আৰু কোণ্ডৰ দৰে ওড়িয়া জনজাতিসকলে দ্রাবিড়ীয় ভাষা কয়। তেওঁলোকৰ স্বজনতা ব্যৱস্থাৰ দ্রাবিড়ীয় ভাষা কোৱা অন্য জাতিৰ সৈতে মিল আছে। মুণ্ডা, হোণ্ডো আৰু একাংশ চাওৰাই মুণ্ডাৰি ভাষা কয়। ওড়িয়া ভাষা কোৱা লোকসকলৰ জাতি বিভাজন উত্তৰ মণ্ডলৰ সৈতে একেধৰণৰ। ওড়িয়াসকলে কেৱল সামান্য পৃথক ধৰণৰ নাম ব্যৱহাৰ কৰে।

ওড়িয়াৰ ব্রাহ্মণসকল উত্তৰ প্রদেশ, বিহাৰ আৰু মধ্যপ্রদেশৰ পৰা প্রব্রজন কৰা লোক। আৰণ্যক ব্রাহ্মণ আৰু কৰণ (কায়স্থ) সকলে সংকৰ-সম্পৰ্কীয় ভাই-ভনীৰ বিবাহত অনুমতি নিদিয়ে। মাত্র কেইটামান কৃষিজীৱী জাতিয়েহে এনে বিবাহ মানি লয়। বাকী জাতিবোৰ এনে বিবাহ নিষেধ কৰিছে। সমাজৰ দুখীয়া শ্রেণীবোৰৰ মাজত নাবালকে নিঃসন্তান বিধবা নবৌয়েক/ভাইবোৱাৰীক বিয়া কৰোৱাৰ প্রথা প্রচলিত।

➢ **দক্ষিণ ভাৰতৰ স্বজনতা ব্যৱস্থা ঃ**

ভাৰতৰ দক্ষিণ মণ্ডলত পাঁচটা অঞ্চলক সামৰি লোৱা হৈছে। অঞ্চলকেইটা হ'ল কর্ণাটক, অন্ধ্র প্রদেশ, তামিলনাড়ু, কেৰালা আৰু মিশ্র ভাষা কোৱা তথা মিশ্র জাতিৰ মানুহে বাস কৰা অঞ্চলবোৰ। দক্ষিণ মণ্ডলৰ স্বজনতা ব্যৱস্থা আৰু পৰিয়াল সংগঠনৰ আৰ্হি অতি জটিল। ইয়াত পিতৃবংশীয়ে (partrilineal) আৰু পিতৃস্থানীয় (patrilocal) এই দুয়োটা ব্যৱস্থাৰে আধিপত্য দেখা যায়। কিছুমান জাতিৰ মাজত মাতৃবংশীয় আৰু মাতৃস্থানীয় ব্যৱস্থাৰো প্রচলন আছে আৰু এনে জাতিবোৰে দুয়োধৰণৰ স্বজনতা সংগঠনৰ বৈশিষ্ট্য বহন কৰে। কিছুমান জাতিয়ে বহুপত্নী বিবাহ ৰীতি মানি চলে, কিছুমান জাতিৰ মাজত বহুপত্নী বিবাহ আৰু বহুপতি বিবাহ দুয়োটা ৰীতি প্রচলিত। কর্ণাটক, অন্ধ্র প্রদেশ, তামিলনাড়ু আৰু মালাবাৰ অঞ্চলৰ কিছুমান জাতিৰ মাজত উত্তৰ মণ্ডলৰ দৰে পিতৃবংশীয় আৰু পিতৃস্থানীয় যৌথ পৰিয়ালৰ আধিপত্য দেখা পোৱা গৈছে।

নায়াৰ, টিয়ান, মালাবৰ অঞ্চলৰ কিছুমান মোপ্লা আৰু কানাৰা জিলাৰ বাণ্টসকলৰ সমাজত মাতৃবংশীয় আৰু মাতৃস্থানীয় পৰিয়াল ব্যৱস্থা প্রচলিত। ইয়াক 'থাৰাৱাড' বোলা হয়। এনে ব্যৱস্থত মুৰব্বী মহিলা এগৰাকী, তেওঁৰ ভ্রাতৃ আৰু ভগ্নীসকল, তেওঁৰ নিজৰ সন্তান আৰু তেওঁৰ ভগ্নীৰ ল'ৰা আৰু ছোৱালীৰ গুৰুত্ব আছে। 'থাৰাৱাড'ত কোনো বৈবাহিক সম্পৰ্কৰ স্থান নাই। কিছুমান সমোদ্ভৱজনিত সম্পৰ্ককক এনে ব্যৱস্থাত বাদ দিয়া হয় (পৰিয়ালৰ পুৰুষবোৰৰ সন্তান)। 'থাৰৱাড'ত কোনো পতি-পত্নী, পিতৃ-সন্তান সম্পৰ্ক নাই।

দক্ষিণ মণ্ডলত উত্তৰ মণ্ডলৰ দৰেই জাতিভিত্তিক অসবর্ণ বিবাহ আৰু গৌষ্ঠীভিত্তিক সবর্ণ বিবাহ ব্যৱস্থা প্রচলিত। কর্ণাটক ইয়াক 'বেডাগু' নাইবা 'বেডাগা' নাইবা 'বালি' বুলি কোৱা হয়। নীলগিৰিৰ কোটাসকলে ইয়াক 'কেৰি', কোট্টাই ভেল্লাসকলে 'কিলাই', কোয়াসকলে 'গোট্টা' আৰু কুৰুবাসকলে 'গুপ্তু' বোলে। কিছুমান তেলুগু লোকে ইয়া 'ইণ্টি-পেৰ' আৰু মালায়লীসকলে 'ইল্ল'ম' বুলি কয়। ত্রেভাংকোৰত এই ব্যৱস্থাক 'ভেলি' বুলি কোৱা হয়। 'গোত্র' শব্দটোৰ এই অঞ্চলবোৰত বহুল ব্যৱস্থাৰ দেখা গৈছে। গোষ্ঠীৰ বাবে ব্যৱহৃত প্রধান প্রতীকবোৰ হ'ল ৰূপ, সোণ, কুঠাৰ, হাতী, সাপ, শেৱালি ফুল, শিল ইত্যাদি।

উত্তৰ মণ্ডলত গাঁওভিত্তিক অসবর্ণ বিবাহ এক বহুলভাৱে স্বীকৃত ৰীতি। কিন্তু দক্ষিম

মণ্ডলত একেখন গাঁৱতে কোনো আন্তঃবিবাহ ঘটা গোষ্ঠী নাথাকে। গোত্রসকলে গাঁওভিত্তিক অসবর্ণ বিবাহ হ'বলৈ নিদিয়ে। সবর্ণ বিবাহ অথবা উল্লম্ব অথবা ভেলি হ'ল একমাত্র অনুসৰণযোগ্য নীতি। উত্তৰ মণ্ডলৰ দৰেই দক্ষিণ মণ্ডলৰো প্রদত্ত জাতি এটাক অসবর্ণ গোষ্ঠীত ভাগ কৰা হয়। আন্তঃগোষ্ঠী বিবাহে সকলো গোষ্ঠীক সামৰি নলয়। এটা অসবর্ণ জাতিৰ মাজত বিবাহৰ জৰিয়তে জীয়ৰী আদান-প্রদান কৰা কেইটামান পৰিয়ালেৰে অসবর্ণ গোটবোৰৰ ক্ষুদ্র চক্রবোৰ গঢ় দিয়া হয়।

দক্ষিণ মণ্ডলৰ কেইটামান বিশেষ বৈশিষ্ট্য আছে। এই বৈশিষ্ট্যবোৰ ভাৰতৰ উত্তৰ মণ্ডলৰ ক'তো দেখা পোৱা নাযায়। ডাঙৰ বায়েকৰ ছোৱালীৰ সৈতে, দেউতাকৰ ভনীয়েকৰ ছোৱালীৰ সৈতে, মাকৰ ভায়েকৰ ছোৱালীৰ সৈতে অগ্রমান্য বিবাহ কৰোৱাৰ প্রথা কেৱল দক্ষিণ মণ্ডলতহে প্রচলিত। অগ্রমান্য বিবাহৰ দৰে ব্যৱস্থাবোৰৰ প্রধান উদ্দেশ্য হ'ল গোষ্ঠী এটাৰ একতা আৰু ভ্রাতৃত্ববোধ অক্ষুণ্ণ ৰখা আৰু একেটা প্রজন্মতে কন্যা সন্তান ঘূৰাই দিয়া (বিনিময়) নীতিটো বর্তাই ৰখা।

অৱশ্যে সৰুভনীৰ ছোৱালী বিয়া কৰোৱা, নিঃসন্তান/বিধবা নবৌয়েক / ভাইবোৱাৰীয়েকক বিয়া কৰোৱা, মাতৃৰ ভগ্নীৰ কন্যাসন্তানক বিয়া আদি হ'ল প্রতিষিদ্ধ কার্য। মোমায়েক-ভাগিনীয়েকৰ বিয়া আৰু সংকৰ-সম্পর্কীয় ভাই-ভনীৰ বিয়াবোৰৰ পৰা দ্বৈত সম্পর্কৰ সৃষ্টি হয়। এজনী সম্পর্কীয় ভনী পত্নীও হ'ব পাৰে। বিয়াৰ পাচত এজনী সম্পর্কীয় ভনী সম্পর্কীয় ভনী হৈ নাথাকে, পত্নী হিচাপে গঢ় লোৱা সম্পর্কটোহে বেছি গুৰুত্বপূর্ণ হৈ পৰে।

দক্ষিণৰ স্বজনতা ব্যৱস্থাটোৰ উত্তৰৰ স্বজনতা ব্যৱস্থাৰ সৈতে তুলনা কৰি চাই ক'ব পৰা যায় যে দক্ষিণ মণ্ডলত জন্মলাভ কৰা পৰিয়াল আৰু বিবাহৰ বান্ধোনেৰে বান্ধ খোৱা পৰিয়ালৰ মাজত কোনো স্পষ্ট প্রভেদ নাই। উত্তৰ ভাৰতত এই প্রভেদ সুস্পষ্ট। উত্তৰ ভাৰতত তেজৰ সম্পর্ক আৰু বৈবাহিক সম্পর্ক বুজোৱা অভিধাবোৰ স্পষ্ট। দক্ষিণ ভাৰতত ব্যৱহৃত অভিধাবোৰে কোনো স্পষ্ট প্রভেদ। সূচাব নোৱাৰে।

এটা উদাহৰণলৈ মন কৰক। উত্তৰ ভাৰতত পিতৃৰ ভনীয়েক আৰু তেওঁৰ পতিক বুজাবলৈ 'ফুফী-ফুফা' অভিধা দুটা ব্যৱহাৰ কৰা হয়, মাতৃৰ ভ্রাতৃ আৰু তেওঁৰ পত্নীক বুজাবলৈ 'মামা-মামী' অভিধা দুটা ব্যৱহাৰ কৰা হয়। দক্ষিণ ভাৰতত 'আট্টাই' শব্দটোৰে পেহী আৰু মামী দুয়োকে বুজোৱা হয়। একেদৰে পেহা আৰু মামাৰ বাবে 'মামা' সম্বন্ধটোকে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। উত্তৰ ভাৰতত 'জন্মসূত্রে সম্প্রসাৰিত পৰিয়াল' আৰু 'বৈবাহিকসূত্রে সম্প্রসাৰিত পৰিয়াল' দেখিবলৈ পোৱা যায়। দক্ষিণ ভাৰতত এনে কোনো স্পষ্টভাৱে বিভাজিত পৰিয়াল নাই। দক্ষিণ ভাৰতত বৈবাহিক সূত্রে হোৱা সম্পর্কবোৰ বুজাবলৈ কোনো বিশেষ অভিধা নাই। দক্ষিণ ভাৰতত দুটা ক্রমিক প্রজন্মত একেবোৰ আত্মীয়ই দেখা দিয়ে।'

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা আমি গম পালো যে বৈবাহিক সম্পর্ক, জন্মভিত্তিক সম্পর্ক, বিভিন্ন প্রজন্মৰ স্বজন/আত্মীয় সজাই লোৱাৰ দিশত দক্ষিণ আৰু উত্তৰ মণ্ডলৰ স্বজনতা ব্যৱস্থাৰ প্রভেধ আছে। দক্ষিণ মণ্ডলৰ স্বজনতা পৰিভাষাত প্রজন্ম নীতিৰ আধাৰত স্বজন/আত্মীয়ৰ কোনো স্পষ্ট শ্রেণীবিভাজন নাই। দক্ষিণ মণ্ডলত প্রজন্মৰ কোনো উল্লেখ নকৰাকৈ নিজতকৈ বয়সত সৰু অথবা ডাঙৰৰ হিচাপত সম্পর্কীয়সকলৰ তালিকা সজোৱা হয়।

দ্রাবিড়ীয় ভাষাত ভ্রাতৃ আৰু ভগ্নী বুজোৱা কোনো শব্দ নাই। সৰু ভাই/সৰুভনী আৰু ডাঙৰ ভাই/ডাঙৰ ভনী বুজোৱা শব্দ অৱশ্যে আছে। ইয়াৰ বাবে সাধাৰণতে একাধিক শব্দ ব্যৱহৃত হয়। যেনে— (১) দেউতা আৰু ককাইদেউ (আন্না, আয়্যা), (২) মা আৰু বাইদেউ (৩) ভাই আৰু ল'ৰা সন্তান (পিৰ্কাল) আৰু (৪) ভনী আৰু কন্যা সন্তান (পিন্নাৱল)। এই অভিধাবোৰেৰে বয়সত ডাঙৰসকলৰ প্রতি সন্মান প্রদর্শন কৰা হয়। ইয়াৰ সৈতে প্রকৃত তেজৰ সম্পর্ক থকা সম্বন্ধবোৰ যুক্ত নহ'বও পাৰে। উল্লেখ বিন্দুটো হৈছে স্ব-সত্ব (ego'মই' নিজে)। 'নিজ'তকৈ ডাঙৰ নাইবা নাইবা সৰু কোন হ'ব সেয়া বয়সৰ ওপৰত নির্ভৰশীল।

অর্থাৎ দক্ষিণ মণ্ডলৰ স্বজনতা ব্যৱস্থাৰ প্রধান বিচার্য বিষয় প্রজন্ম নহয় বয়সহে। সবর্ণ স্বজন দলবোৰৰ বাহিৰত হোৱা বিবাহক 'বাল্লি' নাইবা 'বেগাড়ু' নাইবা 'কিলাই' বোলা হয়। কন্যা সন্তান বিনিময় কৰা প্রথাক অগ্রাধিকাৰ দিয়া হয়। নিকট আত্মীয়ৰ মাজৰ বিবাহকে অগ্রাধিকাৰ দিয়া হয়। বিবাহৰ সাধাৰণ নীতিবোৰ হ'ল ঃ ল'ৰাই কেৱল নিজৰ গোষ্ঠীৰ সদস্যাকহে বিয়া কৰাব পাৰিব, এজনী ছোৱালীয়ে নিজৰ বয়সতকৈ ডাঙৰ বয়সৰ দলত পৰা ল'ৰালৈকে বিয়া হ'ব পাৰিব, দৰাৰ বয়স সদায় কইনাৰ পিতৃ-মাতৃতকৈ কম হ২ব লাগিব।

দৰা বাছনিৰ ক্ষেত্রত ছোৱালীতকৈ ডাঙৰ সংকৰ-সম্পর্কীয় ভাই আৰু ছোৱালীৰ মাকৰ সৰু ভায়েকক অগ্রাধিকাৰ দিয়া হয়। ল'ৰাই নিজতকৈ সৰু যিকোনো সংকৰ-সম্পর্কীয় ভনীয়েক আৰু বায়েকৰ যিকোনো কন্যাসন্তানক বিয়া কৰাব পাৰে। এই প্রতিক্রমিতাৰ বিপৰীতে প্রতিক্রমী সম্পর্ক থকা স্বজনতা বুজোৱা অভিধা কিছুমান পোৱা যায়।

➢ লুইচ ডুউম'ণ্টে দক্ষিণ মণ্ডলৰ স্বজনতা ব্যৱস্থাৰ বৈশিষ্ট্য কেইটামানৰ ওপৰত আলোকপাত কৰিছিল। বৈশিষ্ট্যকেইটা হ'ল ঃ

- তাৎক্ষণিক বিনিময় নীতি,
- এক সামাজিক সুদৃঢ়কৰণ নীতি,
- এখন সংকীর্ণ ক্ষেত্রত থকা স্বজন/আত্মীয় গোটবোৰৰ একোটা থূপ,
- জন্মসূত্রে হোৱা স্বজন/আত্মীয় আৰু বৈবাহিক সূত্রে হোৱা স্বজন/আত্মীয়ৰ মাজত স্পষ্ট প্রভেদৰ অভাৱ, আৰু
- সমাজত নাৰীৰ অধিক স্বাধীনতা।

➢ **পূৱ ভাৰতত স্বজনতা ঃ**

ভাৰতৰ পূৱ মণ্ডলটো সংহত নহয়। অন্য মণ্ডলবোৰৰ দৰে পূৱ মণ্ডলটো ভৌগলিকভাৱেও গাতে গা লাগি থকা ধৰণৰ নহয়। এই মণ্ডলত উত্তৰ মণ্ডলৰ ভাষাবোৰৰ লগতে মুণ্ডাৰি মন-খ্মেৰ ভাষাবোৰো প্রচলিত। মণ্ডলটোত বাস কৰা প্রধান সম্প্রদায়বোৰ হ'ল কোর্কু, অসমীয়া, শক, চেমাং আৰু খাচী। প্রচলিত আন ভাষাবোৰ হ২ল মন, খমেৰ আৰু চেইন। অঞ্চলটোত বহুতো 'অষ্ট্র'-এচিয়াটিক জনজাতি আছে।

মুণ্ডাৰি ভাষা কোৱা সকলো লোকেই পিতৃবংশীয় তথা পিতৃস্থানীয় পৰিয়াল ব্যৱস্থা মানি চলে। হো আৰু চন্থালসকলে সংকৰ-সম্পর্কীয় ভাই-ভনীৰ মাজত বিয়া পতাৰ ৰীতি অনুশীলন

কৰে। কিন্তু পিতৃৰ ভনী নাইবা মাতৃৰ ভাই জীৱিত থকালৈকে তেওঁলোকৰ ছোৱালীবোৰক বিয়া কৰাব নোৱাৰি। এই নিষেধৰ বাবে সংকৰ-সম্পৰ্কীয় ভাই-ভনীৰ মাজৰ বিবাহক এক বিৰল পৰিঘটনা বুলি ধৰা হয়। বণ্ডো সমাজে সংকৰ-সম্পৰ্কীয় ভাই-ভনীৰ বিবাহক প্ৰতিষিদ্ধ কাৰ্য বুলি গণ্য নকৰে যদিও এলৱিনৰ প্ৰতিবেদন মতে এনে বিবাহৰ উদাহৰ সততে পোৱা নাযায়।

হো আৰু মুণ্ডাসকলে অবিবাহিত আৰু অবিবাহিতাৰ বাবে পৃথক শোৱনি ঘৰ ৰাখে। তেওঁলোকে বিবাহৰ পূৰ্বে শাৰীৰিক সম্পৰ্ক স্থান কৰিব পাৰে। কেতিয়াবা এনে সম্পৰ্কই বিবাহৰ ৰূপ লয়। কিন্তু প্ৰায়েই দেখা যায় যে অবিবাহিত অৱস্থাত পৃথক পৃথককৈ উমৈহতীয়া শোৱনি ঘৰত থকা আৰু শাৰীৰিক সম্পৰ্ক ৰখা সংগীৰ সৈতে ল'ৰা-ছোৱালীয়ে বিয়াত নবহে। তেওঁলোকে সম্পূৰ্ণ নতুন ব্যক্তিক জীৱন সংগীৰূপে বাচি লয়। এই সমাজবোৰ অসবৰ্ণ কূলপ্ৰতীকযুক্ত গোষ্ঠীত বিভক্ত। এজন পুৰুষে নিজ গোষ্ঠীৰ বাহিৰৰ ছোৱালী বিয়া কৰাব লাগে। তেওঁ প্ৰথম সম্পৰ্কীয় ভনীৰ দৰে নিকট আত্মীয় ছোৱালীৰ চক্ৰটোৰ বাহিৰৰ যিকোনো ছোৱালীক বিয়া কৰাব পাৰে।

কইনা পাবৰ বাবে ধন প্ৰদান কৰিব লাগে। হ'বলগীয়া জোৱায়ে হ'বলগীয়া শহুৰৰ ঘৰত আগবঢ়োৱা সেৱাকো কন্যামূল্য বুলি ধৰা হয়। বিয়াৰ পাচত পুৰুষে নিজাকৈ ঘৰ সাজে। বহুতে সৰু ভায়েক আৰু বিধবা মাকৰ দৰে নিকট আত্মীয়ক নতুনকৈ সজা ঘৰত ৰাখে। মুণ্ডাৰিসকলৰ এই ৰীতি ভাৰতৰ আন জাতি, সম্প্ৰদায়তকৈ পৃথক। তেওঁলোকৰ মাজত যৌথ পৰিয়ালৰ প্ৰচলন নাই। মুণ্ডাৰিসকলে পিতৃবংশীয় সম্পৰ্কবোৰ পূৰ্বপুৰুষৰ উপাসনা আৰু গৃহ পূজাৰ দৰে উমৈহতীয়া অনুশীলনবোৰৰ সহায়ত বৰ্তাই ৰাখে। তেওঁলাকে প্ৰয়োজনত পৰস্পৰক সহায় কৰে যদিও স্বতন্ত্ৰ জীৱন যাপন কৰে।

মেঘালয়ৰ খাচীসকলে মন-খমেৰ ভাষা কয়। খাচীসকল হ'ল দক্ষিণ মণ্ডলৰ নায়াৰসকলৰ দৰে মাতৃবংশ অনুসৰণকাৰী জাতি। অৱশ্যে আন ৰীতি-নীতিৰ ক্ষেত্ৰত দুয়োটা জাতিৰে পাৰ্থক্য আছে। নায়াৰ সকল মাতৃবংশীয় যৌথ পৰিয়ালত থাকে। ঘৰৰ মহিলাসকলৰ পতিসকল আলহীৰ দৰে। খাচীসকলেও যৌথ পৰিয়ালত বাস কৰে। তেওঁলোকে একেধৰণে উপাসনা কৰে, একেখন শ্মশানতে মৃতকৰ সৎকাৰ কৰা হয়। কিন্তু খাচী বিবাহিত পুৰুষসকলে পত্নীৰ ঘৰৰ চৌহতে পত্নীৰ সৈতে এটা সৰু ঘৰত বাস কৰে। পিতৃৰ মৃত্যুৰ পাচত সম্পত্তি মাতৃৰ হাতলৈ নাইবা সবাতোকৈ সৰু জীয়ৰীৰ হাতলৈ যায়।

যদি বংশত কোনো মহিলা আত্মীয় নাথাকে আৰু বিধৱা মহিলাগৰাকীয়ে পুনৰ বিবাহত নবহাৰ সিদ্ধান্ত লয়, তেন্তে তেওঁ আদা সম্পত্তি লাভ কৰে। খাচী সমাজত বিবাহিত পুৰুষৰ স্থান হিন্দু পিতৃবংশীয় পৰিয়ালবোৰত বোৱাৰী গেৰাকী লাভ কৰা স্থানৰ দৰে। হিন্দু বোৱাৰীগৰকীক পৰিয়ালৰ সদস্যা হিচাপে অন্তৰ্ভুক্ত কৰি লোৱা হয়। খাচী জোৱাই এজন সদায় বহিৰাগত হৈয়েই ৰৈ যায়। খাচী মহিলাই যথেষ্ট স্বাধীনতা উপভোগ কৰে। বিবাহ বিচ্ছেদ ঘটিলে সন্তানৰ দায়িত্ব মাতৃগৰাকীয়ে লাভ কৰে। খাচীসকলৰ মাজত গোষ্ঠীভিত্তিক সবৰ্ণ বিবাহ প্ৰচলিত। সমান্তৰাল সম্পৰ্কীয় ভাই-ভনীৰ বিয়া হ'ব নোৱাৰে। সংকৰ সম্পৰ্কীয় ভাই-ভনীৰ মাজৰ বিয়া বিৰল।

ওপৰত ভাৰতৰ স্বজনতা সংগঠনটোৰ এক ৰূপৰেখা আলোচনা কৰা হ'ল। স্বজনতা

ব্যৱস্থাৰ সৈতে জড়িত প্ৰমূল্য তথা প্ৰতিমানবোৰ কোনো কোনো অঞ্চলত কোনো ক্ষেত্ৰত কঠোৰ আৰু নমনীয় দুয়োটাই। ইয়াৰ প্ৰমাণ বিবাহ বিচ্ছেদ, বিধৱা বিবাহ, নিকট আত্মীয়ৰ মাজত যৌন সম্পৰ্ক স্থাপনত থকা প্ৰতিষিদ্ধতা, জাতিভিত্তিক অসবৰ্ণ বিবাহ প্ৰথা গোষ্ঠীভিত্তিক সবৰ্ণ বিবাহ প্ৰথা, বৰ্জনৰ নীতি, পৰিয়ালৰ সংৰচনা, বংশাৱলী আৰু বসতি ব্যৱস্থা, কৰ্তৃত্ব ব্যৱস্থা, উত্তৰ পুৰুষ আৰু সম্পত্তিৰ উত্তৰাধিকাৰ আদি বিষয়ত পোৱা যায়।

সামাজিক সংগঠন আৰু গতিশীলতাৰ এক মৌলিক নীতিৰূপে স্বজনতা সদায় বৰ্তি থাকিব। আনহাতে, ই সমাজত বিভাজন তথা বিভেদ সৃষ্টিৰ কাৰণো হৈ ৰ'ব। স্বজনতা এক জটিল পৰিঘটনা। আধুনিক সংগঠনবোৰতো স্বজনতাৰ ভূমিকা অনুমান কৰিব পাৰি। প্ৰব্ৰজন, গতিশীলতা আৰু শিক্ষাই স্বজনতা ব্যৱস্থা তথা গোষ্ঠী সংগঠনৰ নীতি-নিয়মবোৰ কিছু দুৰ্বল কৰি পেলাইছে। কাৰণ আজিকালি এটা জাতি/উপজাতি নাইবা গোষ্ঠীৰ সদস্যসকল একেলগে একেটা স্থানতে নাথাকে। এসময়ত কেৰালাত কেৰালাত প্ৰচলিত মাতৃপ্ৰধান সমাজ ব্যৱস্থা প্ৰায় লোপ পাইছে। উত্তৰ-পূৱ ভাৰততো এই প্ৰথা দুৰ্বল হৈ পৰিছে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ স্বজনতা মানে কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ স্বজনতাক কিয় এক সামাজিক অনুষ্ঠান বুলি ধৰা হয়?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ সমোদ্ভৱজনিত আৰু বিবাহ সূত্ৰে সৃষ্ট স্বজনতাৰ মাজত কি প্ৰভেদ আছে?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ প্ৰতিষিদ্ধ কাৰ্য বুলিলে কি বুজে?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৫ ঃ উত্তৰ ভাৰতৰ স্বজনতাৰ আৰ্হিটো কেনেধৰণৰ?

.....

.....

৪.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- স্বজনতা হ'ল সমাজৰ এক প্ৰধান সাংগঠনিক নীতি। ই হ'ল প্ৰতিখন সমাজতে দেখিবলৈ পোৱা মৌলিক সামাজিক অনুষ্ঠানবোৰৰ এটা।
- স্বজনতাৰ অনুষ্ঠানে ব্যক্তি আৰু দলৰ মাজত সম্পৰ্ক স্থাপন কৰে। সকলো সমাজৰে প্ৰতিগৰাকী ব্যক্তি বিভিন্ন বান্ধোনেৰে বান্ধ খাই থাকে।
- সবাতোকৈ মৌলিক সামাজিক বান্ধোনৰ ভেটি হ'ল বিবাহ আৰু সন্তান উৎপাদন। স্বজনতাই এই বান্ধোনবোৰ আৰু ইয়াৰ ফলস্বৰূপে সৃষ্ট আন সকলোবোৰ বান্ধোনৰ কথা বুজায়।
- স্বজনতাৰ অনুষ্ঠানটোৱে তেজৰ সম্পৰ্ক (সমোদ্ভৱ) অথবা বিবাহ সূত্ৰে সৃষ্ট সম্পৰ্কৰ আধাৰত গঢ় লোৱা সম্বন্ধ আৰু আত্মীয়ৰ এটা সমষ্টিৰ কথা বুজায়।
- স্বজনতাৰ তিনিটা প্ৰধান মাত্ৰা আছে— মুখ্য, গৌণ আৰু তৃতীয়ক স্বজনতা। এই মাত্ৰা তিনিটাক আকৌ বহুকেইটা উপভাগত ভগোৱা হয়, যেনে— মুখ্য সমোদ্ভৱজনিত, মুখ্য বিবাহ সূত্ৰে সৃষ্ট, গৌণ সমোদ্ভৱজনিত, গৌণ বিবাহসূত্ৰে সৃষ্ট, তৃতীয়ক সমোদ্ভৱজনিত, আৰু তৃতীয়ক বিবাহ সূত্ৰে সৃষ্ট স্বজনতা।
- স্বজনতা ব্যৱস্থাই কিছুমান ৰীতি মানি চলে নাইবা ব্যৱস্থাটোক নীতি-নিয়মৰ সমষ্টি এটাই দিক্ নিৰ্দেশনা প্ৰদান কৰে।
- বৰ্জন মানে হ'ল দুগৰাকী স্বজন/আত্মীয়ই পৰস্পৰৰ পৰা আঁতৰত থকা কাৰ্য। আন অৰ্থত, তেওঁলোকে পৰস্পৰে পৰস্পৰক এৰাই চলা উচিত।
- ধেমেলিয়া সম্পৰ্ক বৰ্জন সম্পৰ্কৰ ওলোটা। ধেমেলিয়া সম্পৰ্কৰ অধীনত স্বজন/আত্মীয়ই পৰস্পৰৰ সৈতে হাঁহি-ধেমালি কৰাৰ আৰু পৰস্পৰক জোকোৱা অনুমতি লাভ কৰে।
- অনুসন্ততি সম্বোধন পদ্ধতি এগৰাকী স্বজন/আত্মীয়ক পোনে পোনে সম্বোধন নকৰি আন এগৰাকী স্বজন/আত্মীয়ৰ উল্লেখৰ যোগেদি সম্বোধন কৰা হয়।
- মাতুল ৰীতি অনুসৰি ভাগিন আৰু ভাগিনীৰ জীৱনত মোমায়েকৰ এখন স্থায়ী আসন থাকে।
- দেউতাকৰ ভনীয়েকৰ বিশেষ ভূমিকা পালনৰ দায়িত্ব দিয়া ৰীতিটোকে এমিটেট বোলে।
- পত্নীয়ে সন্তান জন্ম দিয়াৰ পাচত পতিয়ে তেওঁৰ সৈতে একেধৰণৰ কাম-বন কৰিব নোৱাৰা অসুস্থ জীৱন কটাবলৈ বাধ্য হোৱা ৰীতিটোকে কাভেদ বোলে।
- ইৰাৱতী কাৰ্ভেই ভাৰতৰ স্বজনতা ব্যৱস্থাটোৰ সংৰচনা আৰু আৰ্হি অধ্যয়ন কৰিছিল। তেওঁ ভাষিক, জাতিভিত্তিক আৰু পৰিয়াল সংগঠনৰ আধাৰত গোটেই দেশখনক উত্তৰ, মধ্য, দক্ষিণ আৰু পূৱ মণ্ডলত ভাগ কৰিছিল।

৪.৫ অধিক জানিবলৈ

১) Bhushan.Vidya,Sachdeva.D.R, “An Introduction to Sociology”; Kitab Mahal Publishers;New Delhi.

২) Basha.Chand.P (2016), “Sociology basic concepts”; Raj Publications

৪.৫ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ স্বজনতা সংস্থাটোৱে ৰক্ত সম্বন্ধীয় আৰু বৈবাহিক সূত্রে স্থাপন হোৱা সম্পর্কসমূহ বুজায়।

২নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ স্বজনতা এক সামাজিক সংস্থা, কাৰণ প্রায়বোৰ সমাজতে ই ব্যক্তিসকলৰ সামাজিকী কৰণত এক গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰে আৰু ‘সমূহ’বোৰৰ মাজত সংহতি বর্তায় ৰখাত সহায় কৰে। এই সংস্থাটোৰ বিশ্বজনীন প্রকৃতিয়ে সামাজিক জীৱনত য়িাৰ কার্যবাহী গুৰুত্ব প্রকাশ কৰে।

৩নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ সমোদ্ভাবজনিত স্বজনতাই তেজৰ সম্পর্কৰ জৰিয়তে গঢ় লোৱা সম্পর্কৰ কথা বুজায়, কিন্তু বিবাহ সূত্রে সৃষ্ট স্বজনতায় বিবাহৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা সম্বন্ধৰ কথা বুজায়।

৪নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ Incest Taboo অর্থাৎ ‘নিকত আত্মীয়ৰ মাজৰ যৌন সম্পর্ক প্রতিষিদ্ধকৰণ’ নীতিটোৱে নিকট আত্মীয়ৰ মাজৰ মাজত যৌন সম্পর্ক নিষিদ্ধ কৰাটো বুজাই।

৫নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ উত্তৰ ভাৰতত সকলো বৈবাহিক সম্পর্কৰ ক্ষেত্রতে ‘চাচন’ নীতি মানি চলা হয়। ল’ৰাই নিজৰ পিতৃ পৰিয়ালৰ কাকো বিয়া কৰাব নোৱাৰে আৰু সদিন্তু স্বজন / আত্মীয়ক বিয়া কৰোৱাৰ পৰা বিৰত থাকিব লাগে।

৪.৭ আর্হি প্রশ্ন

(ক) চুটি প্রশ্ন (প্রায় ১৫০ টা শব্দত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ তৃতীয়ক স্বজন/আত্মীয়ৰ প্রকাৰবোৰৰ মাজৰ প্রভেদ উদাহৰণসহ বাছি উলিৱাওক।

প্রশ্ন ২ ঃ মুখ্য বিবাহ সূত্রে সৃষ্ট স্বজনতা আৰু গৌণ বিবাহ সূত্রে সৃষ্ট স্বজনতাৰ মাজৰ প্রভেদবোৰ উদাহৰণসহ ব্যাখ্যা কৰক।

(খ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (প্রায় ৩০০-৫০০ টা শব্দত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ বিভিন্ন প্রকাৰৰ স্বজনতা ৰীতিৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়াওক।

প্রশ্ন ২ ঃ ভাৰতৰ স্বজনতা ব্যৱস্থাৰ সংৰচনা আৰু আর্হি চমুকৈ আলোচনা কৰক।

*** ***** ***